

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

České katolictví mezi dvěma totalitami (1945-1948)

Vypracoval: Martin Kochánek
Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

České Budějovice Rok 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma České katolictví mezi dvěma totalitami (1945-1948) vypracoval samostatně pouze s použitím literatury uvedené v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Ve Vracovicích dne .....

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl především poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D., za jeho odborné vedení, cenné rady, trpělivost a korektury při psaní této práce. Děkuji také mé rodině za podporu, především mému bratrově Mgr. Vítu Kochánkovi za rady a finální nejen gramatické korektury.

Anotace

Předložená práce se zabývá osudem českého katolictví mezi dvěma totalitami 20. století, tedy mezi nacistickou okupací a změnou režimu v Československu v roce 1948. Sleduje tedy dění spojené s katolickou církví v českých zemích od konce druhé světové války do únorových událostí roku 1948.

Část práce se věnuje osudu katolických kněží a dalších představitelů a členů katolické církve během druhé světové války a také následnému odsunu německé menšiny a s ním spojené problémy týkající se českého katolictví. Následně je sledována obnova katolictví po válce. V práci jsou prezentovány důležité církevní události, které se uskutečnily v poválečném vývoji. Rovněž jsou zde nastíněny počáteční rozpory katolictví a státní politiky. Vývoj české katolické církve v tomto poměrně krátkém časovém úseku je zobrazen na pozadí politických okolností doby, které měly nepopiratelný vliv na její osud. V práci jsou též představeny důležité osobnosti působící v poválečné české katolické církvi.

Klíčová slova: český katolicismus, náboženství, církev, Československo, odsun, únor 1948, poválečná politika v Československu

Annotation

Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit dem Schicksal des tschechischen Katholizismus zwischen zwei totalitären Regime des 20. Jahrhunderts , zwischen der Nazi-Okupation und Regimewechsel in der Tschechoslowakei im Jahr 1948. Sie überwacht Ereignisse seit dem Ende des Zweiten Weltkriegs zu den Veranstaltungen im Februar 1948 in den böhmischen Ländern, die mit der katholischen Kirche verbunden sind.

Ein Teil der Arbeit wird auf das Schicksal der katholische Priester und andere Führer und Mitglieder der katholischen Kirche während des Zweiten Weltkriegs und der daraus folgenden Transfer der deutschen Minderheit und die damit verbundenen Probleme der tschechischen Katholizismus gewidmet. Folgend wird die Erneuerung des Katholizismus nach dem Krieg beobachtet. Der Beitrag stellt wichtige religiöse Ereignisse, die in der Nachkriegsentwicklung stattfand. Hier gibt es auch die Anfang der Widersprüchen zwischen den Katholizismus und der Staatspolitik beschrieben. Die Entwicklung der tschechischen katholischen Kirche in dieser relativ kurzen Zeit beschreibt man im Hintergrund der politischen Umstände der Zeit, die eine unbestreitbare Einfluss auf ihr Funktionieren hatte. In der Arbeit enthält man auch wichtige Persönlichkeiten , die in der Nachkriegs tschechischen katholischen Kirche waren.

Schlüsselworte: Tschechien Katholizismus, Religion, Kirche, der Tschechoslowakei, der Transfer, Februar 1948, Nachkriegspolitik in der Tschechoslowakei

Obsah

Úvod	8
1. Situace po konci druhé světové války, důsledky a obnova katolické církve	10
1.1. Církevně politické okolnosti	10
1.2. České katolictví jako oběť nacismu a války	12
1.3. Odsun německého obyvatelstva a vliv odsunu na katolickou církev	15
1.4. Obnova českého katolictví po válce	20
2. Katolicismus v roce 1946 politické okolnosti a pokračující obnova	23
2.1. Soudy nad válečnými zločinci	23
2.1.1. Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku	23
2.1.2. Soud nad protektorátní vládou	23
2.2. Volby 1946, jejich výsledky a důsledky pro katolickou církev	24
2.3. Církevně-politické události roku 1946	28
2.3.1. První spory mezi katolickou církví a státem	28
2.3.2. Pokračující obnova katolické církve v Československu	29
3. Politické události a situace v roce 1947 a jejich vliv na katolicismus	34
3.1. Potrestání slovenských válečných zločinců	34
3.2. Politické situace a její vliv na katolickou církev v Československu	34
3.3. Problematika církevního školství	38
3.4. Významné církevní události	40
3.5. Církevní slavnosti v roce 1947	41
3.6. Katolický tisk a nakladatelství před únorem 1948	43
4. Rok 1948 a katolická církev v českých zemích	45
4.1. Katolické spolky před únorem 1948	45
4.2. Události února 1948 církevní a politické okolnosti	48
4.2.1. Události února 1948 – politické události	48
4.2.2. Únor 1948 a katolická církev	49

5.	Významné osobnosti katolické církve	51
5.1.	Osobnosti českého katolicismu	51
5.2.	Osoba Pia XII.	55
	Závěr	57
	Seznam literatury	59

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá vývojem českého katolictví mezi dvěma totalitami. Konkrétně tedy poměrně krátkým časovým úsekem bezprostředně po konci druhé světové války v roce 1945 až po komunistický politický převrat v únoru roku 1948. Cílem je přiblížit poválečnou obnovu českého katolicismu a podchytit první počáteční spory katolické církve s politickým vedením československého státu, v němž se postupně projevovala převaha komunistických živlů. Tato práce má rovněž za úkol relativně stručně charakterizovat českou katolickou církev v poněkud opomíjené stránce československých dějin ohraničené právě výše zmíněnými totalitami. Cílem práce je také představit hlavní osobnosti českého katolicismu v této epoše.

Téma své bakalářské práce jsem si zvolil po domluvě se svým vedoucím, neboť jsem se chtěl zabývat problematikou církevních dějin. Důvodem také bylo, že neexistuje mnoho prací, které by se těmito tématy zabývaly. Byl jsem interesován, jaký vývoj česká katolická církev v poválečném období následovala. Zajímalo mě také, jaké změny se v tomto relativně krátkém úseku našich dějin v církvi udály.

Jednotlivé kapitoly jsou řazené chronologicky. Vždy je nejprve popsáno politické pozadí doby a následně je sledován vývoj české katolické církve. První kapitola si klade za úkol popsat poválečnou atmosféru v Československu a její vliv na církev, která byla vnímána jako mravní opora během nacistické okupace. Část kapitoly se věnuje katolické církvi jako válečné oběti. Jsou zde představeny krátké osudy několika církevních představitelů. Následně se práce zabývá problematikou odsunu sudetských Němců a jeho vlivem na poválečnou obnovu českého katolicismu. V neposlední řadě jsou zde charakterizovány první prvky poválečné náboženské obnovy.

Druhá kapitola se zabývá událostmi roku 1946. Z hlediska politický událostí, které měli bezprostřední vliv, jsou zde představeny volby do Národního shromáždění, které daly základ následujícímu politickému uspořádání v Československu. Dále je zde rozebírána pokračující obnova poválečné katolické církve, doplnění její struktury a další významné události.

Kapitola tři charakterizuje české katolictví v roce 1947. Zabývá se vztahem českého katolicismu a československého státu. Je zde rozebírána problematika

církevního školství, což byla jedna z největších míst střetu mezi církví a státem v poválečném vývoji. Jsou zde popsány nejdůležitější církevní události, mezi něž můžeme zařadit svatovojtěšské slavnosti nebo dokončení jmenování neosazených biskupských stolců. Závěrem kapitoly je charakterizován katolický tisk a nakladatelství.

Čtvrtá kapitola se věnuje událostem před politickým převratem v roce 1948, které měly vliv na českou katolickou církev. V úvodu této kapitoly jsou stručně charakterizovány nejvýznamnější poválečné katolické spolky působící v Československu. Následně je sledován politický vývoj, který vyvrcholil komunistickou diktaturou a sledována je také reakce církve na tuto událost.

Závěrečná pátá kapitola je zaměřena na nejvýznamnější osobnosti českého katolictví, které zde od konce války do změny režimu působily. Stručně jsou charakterizovány osudy například pražského arcibiskupa Josefa Berana, kněze a spisovatele Adolfa Kajpra nebo Svatého otce Pia XII.

Literatura, z níž jsem vycházel, byla zaměřena na období let 1945–1948. Samozřejmě jsem se zaměřoval na literaturu spojenou s katolickou církví, s významnými osobnostmi a s politickou situací pookupační doby. Pro zajímavost a pro doplnění textu a jeho čtivost jsem rovněž použil několik novinových zdrojů. Velmi kvalitně zpracovanou publikací je dle mého názoru *Neumlčená I* od Václava Vaška, které podrobně zachycuje dějiny katolické církve v Československu po druhé světové válce. Tento titul je bohatý na citace z katolických periodik a podrobně též zachycuje poválečný vývoj katolicismu na Slovensku. Při psaní práce mi byla významným zdrojem informací. Další velmi kvalitní publikací je kniha *Československo v letech 1945–1948* od českého historika Karla Kaplana, která zachycuje vývoj Československa po druhé světové válce. Byla mi přínosnou při psaní mé práce, zvláště co se politických okolností týče. Poněkud diskutabilní je publikace od Iosifa Romualdoviče Griguleviče *Papežství 20. století*. Některé výroky, které jsou zde publikovány o papeži Piu XII., lze označit při nejmenším za sporné.

Při tvorbě této práce, která se zabývá poválečným českým katolicismem, jsem použil několik metod. Užita byla analyticko-syntetická metoda. Dále byla použita deskriptivní metoda a komparativní metoda.

1. Situace po konci druhé světové války, důsledky a obnova katolické církve

1.1. Církevně politické okolnosti

Konec války znamenal pro naši republiku vytoženou svobodu. Zároveň však zde můžeme vidět prvky naší zahraniční orientace na Sovětský svaz, neboť to byla právě Rudá armáda, která osvobodila s výjimkou části západního území naši vlast. Tato na první pohled možná podceňovaná skutečnost určila další vývoj republiky. Je potřeba také říci, že to nebyl vzhledem k okolnostem před druhou světovou válkou nečekaný jev. Tímto se doposud masarykovsky vnímaná západní koncepce našeho státu přeměnila přirozeně ve východním bloku. Jistě za to mohla i všudypřítomná euforie z osvobození sovětským vojskem, kdy byli Rusové považováni za hrdiny osvoboditele. To dokládá i oslavná báseň věnovaná Rudé armádě od V. Vodičky uveřejněná v týdeníku Komunistické strany Československa s názvem *Pravda*. Autor zde popisuje sovětské osvoboditele jako hrdiny v čele s Josifem Vissarionovičem Stalinem. V podobném duchu děkovalo i *Rudé právo* den 4. května 1945: „*Nemáme ani dosti slov, abychom vyjádřili své díky a city, které nás pojí se slavnou Rudou armádou a jejím velkým maršálem Stalinem.*“¹ I tento krátký úryvek dokládá, jaká prosovětská nálada v českých zemích panovala.²

V kostelích po celém Československu se po skončení války sloužily děkovné mše, které byly hojně navštěvovány. Vzpomínalo se na oběti války a konaly se pietní vzpomínky. Zpívaly se již skoro zapomenuté oslavné chorály a písně. Množství lidí přišlo vzdát hold Paládiu země české. Tento obraz Panny Marie putoval po významných kostelích, aby nakonec svou pouť zakončil dne 30. června 1945 na Staroměstském náměstí, kde se tomuto symbolu ochrany Panny Marie přišly poklonit desetitisíce lidí. Děkovnou řeč pronesl kněz Antonín Zgarbík,³ člen jezuitského řádu a terezínský vězeň. Můžeme pozorovat výrazný rozdíl ve vztahu katolické církve a národa oproti situaci při vzniku Československa v roce 1918. Tehdy byla katolická církev symbolem monarchie, symbolem něčeho, co by podle mnohých nemělo být součástí novodobých dějin. Objevovala se dokonce

---

¹ RUDÉ PRÁVO, XXV., 1945, č. 1, s. 1.

² KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Praha 1990, s. 6-12.; PRAVDA, I., 1945, č. 1, s. 2.; RUDÉ PRÁVO, XXV., 1945, č. 1, s. 1.

³ Antonín Zgarbík (27. srpen 1913 – 22. ledna 1965) byl katolický kněz a člen jezuitského řádu. Byl zatčen nacisty a vězněn v koncentračním táboře v Terezíně. V roce 1950 se stal viceprovinciálem Tovaryšstva Ježíšova. Na následky komunistického věznění zemřel ve vězení na Mírově.

hesla typu: „Zúčtovali jsme s Vídní, zúčtujeme i s Římem!“⁴ Nyní však po konci druhé světové války jsou lidé opojeni mírem, vítězstvím, svobodou, děkují všichni Bohu a ke katolické církvi vzhlíží jako k morální autoritě. O tuto změnu se nemalou měrou zasloužila katolická církev svými postoji během okupace a války, ale i samotní kněží, kteří se velmi zasloužili svou prací v odboji nebo svým jiným hrdinským chováním.⁵

Představitelé zahraničního odboje v Londýně a Moskvě se sešli v Košicích, kde nejprve abdikovala exilová vláda monsignora Jana Šrámka a poté zde prezident Edvard Beneš jmenoval vládu novou v čele s velvyslancem v Moskvě Zdeňkem Fierlingerem. Ta vyhlásila svůj program dne 5. dubna 1945. Pro tento vládní program se vžil název košický.⁶ S ním vešel do našeho státu nový pojem, a to Národní fronta. Ta shromažďovala všechny protinacisticky orientované sociální a politické útvary a také spolky. Košický vládní program přinesl celou řadu změn ve společensko-ekonomickém prostředí.⁷

Prvním varovným signálem se mohlo zdát, na nátlak komunistů, vyřazení několika tradičních stran z politického boje v čele se stranou agrární, která se před válkou těšila velké podpoře. Tento ne zcela demokratický jev vedl k tomu, že od roku 1945 existovaly jen čtyři strany české: komunistická, národně socialistická, sociálně demokratická a lidová a pouze dvě strany slovenské: komunistická a demokratická.⁸

Již po konci druhé světové války se objevovaly obavy o osud nejen střední Evropy. Jedním z prvních, kdo nahlas vyslovil své obavy, byl Pius XII. Ten si povšiml hrozby útlaku, který hrozil ze Sovětského svazu a vyjádřil naději, že Organizace spojených národů bude strážcem pravé svobody a že oběti války a prožitý teror nepřijdou vniveč. Olomoucký arcibiskup Leopold Prečan⁹ vydal ke

---

⁴ ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, Olomouc 2010, s. 33.

⁵ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 13,16,18,19-20.; ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, Olomouc 2010, s. 33-39.

⁶ Poválečný programový vládní dokument Československa.

⁷ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945- 1948*, Praha 1991, s. 18-20, 30-33.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 13.

⁸ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945- 1948*, Praha 1991, s. 28-29.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 13-14.

⁹ Leopold Prečan (8. březen 1866 – 2. březen 1947) byl od dne 10. listopadu 1923 arcibiskupem olomouckým a metropolitou moravským. Velkou měrou se zasloužil o rozvoj Velehradu. Více informací o této osobě např.: ALBERTI, P., *Dr. Leopold Prečan, arcibiskup olomoucký*, Přerov 1934.

dnu 28. října 1945 děkovný pastýřský list. Připomenul nacistické zločiny a děkoval za osvobození a znovu nabytou svobodu: „*Svoboda je jedním z největších darů Božích...*“¹⁰ Dále nabádal k vytrvalosti ve víře, neboť v útlaku je podle něj daleko snadnější zachovávat věrnost Bohu než v dobách svobody. Dne 2. června 1945 vydali kněží svůj manifest. Kladli v něm lidu na srdce, že chtějí být božími dělníky, kteří společně se svými věřícími budou žít opravdový křesťanský život podle příkladu Kristova. Děkovali Bohu za dar svobody a prosili lid, aby si svůj těžce vybojovaný mír nenechal vzít. Memorandum podepsal například Josef Beran, rektor pražského semináře, Jan Cajsa, kapitulní českobudějovický vikář, Alois Koláček, představený jezuitského řádu, Bohumil Stašek, vyšehradský kanovník nebo Otakar Švec, metropolitní svatovítský kanovník.¹¹

1.2. České katolictví jako oběť nacismu a války

České katolictví bylo válkou nemálo zasaženo. Proti okupaci a německému útlaku vystoupili někteří kněží, řeholníci nebo myslitelé. Ti zato byli stíháni a byl jim znepríjemňován jejich život. Mnoho z nich bylo vězněno v koncentračních táborech a někteří dokonce museli za osobní statečnost zaplatit životem.

Typické pro český odboj bylo, že se v něm setkali lidé nejrůznějšího smýšlení a zaměření, kteří měli jediný společný cíl a to bojovat proti nacismu a okupaci. Tak se v našem odboji setkali socialisté, liberálové, komunisté, katolíci či evangelíci. Jejich odbojem byl boj za demokracii, nesmířili se s tím, že by se nemohli podílet na správě svých věcí. Mezi významné představitele odboje a bojovníky proti nacismu patřilo mnoho kněží a dalších představitelů katolické církve.¹²

Mezi významnými představiteli katolické církve, kteří zemřeli v koncentračních táborech, můžeme zařadit člena augustiniánského řádu a duchovního rádce tělocvičné jednoty Orel Františka Augustina Schuberta. Ten působil v odbojové skupině Orla a odbojové organizaci Obrana národa. Byl však zatčen a přemístěn do koncentračního tábora Sachsenhausenu, poté do Dachau, kde

¹⁰ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 19, 21.

¹¹ TAMTÉŽ. s. 20-22.

¹² PROCHÁZKA, Jaromír: *Křesťané v odboji a jejich odkaz*. In: ČAPEK, Jan: *Za války a po válce*. Středokluky 1995, s. 48-56.

i zemřel. Ve stejném koncentračním táboře zemřel i katolicky orientovaný novinář, publicista a překladatel Alfred Fuchs. Zpočátku okupace pobýval v pražském františkánském klášteře u Panny Marie Sněžné. V Dachau zemřel i kněz a opat emauzského kláštera Arnošt Josef Vykoukal, který byl do tohoto koncentračního tábora deportován v roce 1942.¹³

Do koncentračních táborů byl deportován také kněz, redemptorista a spisovatel Josef Miklík. Byl vězněn v Terezíně, přežil a své zážitky prezentoval v knize *Vzpomínky z Terezína*. Také Jan Merell, který působil na Papežském biblickém institutu v Římě a na pařížské Sorbonně, přežil utrpení koncentračního tábora. Za okupace byl internován v Zásmukách a poté převezen do Dachau. V koncentračním táboře Dachau byl vězněn také jezuitský kněz a filosof František Němec. Zabýval se historií jezuitského řádu a v roce 1950 byl znovu vězněn, tentokrát však komunistickým režimem. František Němec zemřel v roce 1975.¹⁴

Lidický kněz Josef Štemberka byl zastřelen dne 10. června 1942 právě v Lidicích. Nacisté mu nabízeli milost, on však odmítl a tak byl spolu s ostatními lidickými muži popraven.¹⁵

Mezi oběti nacismu však nepatřili jen výše zmínění čeští katolíci, ale i katolíci němečtí, kteří aktivně vystupovali proti nacismu a okupaci. I oni ve většině případů museli za osobní statečnost zaplatit životem. Uveďme tedy několik příkladů.

Kněz Anton Gebert poházel ze západních Sudet a již jeho strýc byl opatem. V Praze byl vysvěcen na kněze a poté působil jako katecheta.¹⁶ Od roku 1934 byl členem dómské kapituly u sv. Víta. Byl rektorem kostela pro Němce žijící v Praze, rovněž spravoval redakci církevních novin pro německé obyvatelstvo na českém území. Po vzniku protektorátu byl jmenován zastupujícím farářem wehrmachtu v Praze. Byl velmi nacionálně proněmecky orientován, dokonce sloužil děkovnou bohoslužbu po tažení do Polska. Osudné mu bylo přimlouvání se za vězněné kněze. Byl odsouzen a přemístěn do Terezína a poté do Dachau, kde musel plnit náročné

---

¹³ HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 42-43, 134 a 171.

¹⁴ TAMTÉŽ. s. 98, 99-100 a 103.

¹⁵ TAMTÉŽ. s. 152-153.

¹⁶ Katecheté jsou učitelé náboženství, kteří vedou náboženskou přípravu dětí ale i dospělých. Katecheté jsou pověřováni k výkonu tohoto výkonu, nemusejí jimi být jen kněží.

práce šikanující kněze. Zemřel zde dne 18. května 1942. Dalším odbojovým bojovníkem proti okupaci byl německý kněz Karl Scholz původem ze Šumperka. Byl členem sudetoněmeckého spolku Staffelstein, jehož cílem byla obnova sudetoněmeckých společenství. Po maturitě vstoupil do konviktu augustiniánských kanovníků v Klosterneuburgu, zde přijal řeholní jméno Roman a byl vysvěcen na kněze. Se svými bývalými studenty vytvořil odbojovou skupinu. Karl Scholz byl však odhalen díky nastrčenému špehovi. Byl zatčen a 10. května 1944 popraven.¹⁷

Proti nacismu a okupaci bojoval také Eduard Schlusche, který vyrůstal v Bruntále. Učil se kupce a poté pracoval v knihkupectví a věnoval se nakladatelské činnosti. Zasloužil se o rozšíření Písma a liturgických knih. Od začátku byl ovšem vůči Hitlerovi velmi kritický. Poté, co papež Pius XI. vydal Encykliku proti nacismu, která byla v Německu zakázaná, nechal ji Eduard Schlusche tajně vytisknout a převést do Německa. Díky své činnosti byl roku 1941 zatčen gestapem a putoval do koncentračních táborů. Jeho osud další osud však není znám.¹⁸

Zajímavou otázkou byl beze sporu postoj křesťanů k nacistickému konečnému řešení židovské otázky. Martin Prudký, který se touto otázkou zabýval, říká, že mezi křesťanstvím a židovstvím existuje nezpochybnitelně velmi silný vztah, ovšem v běhu dějin již bylo křesťanství s židovstvím několikrát ve sporu. Nacismu jako takový byl silně protižidovský, ale také antikřesťanský. Katolické církvi se vyčítalo, že byla kudálostem holocaustu dlouho mlčenlivá. Avšak již v roce 1938 papež Pius XI. zakazuje jakoukoli účast na antisemitském jednání. O několik let později v roce 1943 nalezlo asi 4000 Židů úkryt před deportací do koncentračních táborů v římských kláštorech. Proč ale katolická církev nejednala důrazněji a nepoukazovala na nelidské jednání? Odpovědět není lehké, chyběly informace, panovala panika, bezradnost, bezmoc. Papež Jan XXIII. vědom si pochybení katolické církve k židovskému holocaustu řekl: „*Vyznáváme, že Kainovo znamení je na našem čele... Odpusť, pane, že jsme Tě podruhé ukřižovali v jejich těle; (odpusť), neboť jsme nevěděli, co jsme činili.*“¹⁹ Po druhé světové válce vznikla Mezinárodní rada křesťanů a Židů, organizace, která si dala za úkol odstranit předsudky vůči židovství, neboť obě náboženství vychází ze stejných

---

¹⁷ GRULICH, Rudolf, *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*, Brno 2002, s. 15-18, 22-27.

¹⁸ TAMTÉŽ. s. 43-45.

¹⁹ PRUDKÝ, Martin: *Záhada Židů a postoje křesťanů*. In: ČAPEK, Jan: *Za války a po válce*. Středokluky 1995, s. 35.

kořenů. V roce 1947 vznikly seelibeské teze, které těmto předsudkům měly předcházet, poté byly doplněny a přepracovány a vydány jako schwalbacherské teze.²⁰

1.3. Odsun německého obyvatelstva a vliv odsunu na katolickou církev

Černou vzpomínkou na naše poválečné dějiny je téma odsunu německého obyvatelstva a potrestání zrádců a kolaborantů, jež mělo vliv i na české katolictví, a to hlavně v pohraničních oblastech. Za tímto jednáním nelze ani dnes udělat tlustou čáru, neboť odsun je zkrátka součástí našich dějin. Ani dnes nepanuje k této problematice jednotný názor. Odsun byl proklamován jako historická spravedlnost, odstranění nebezpečí a byl též omlouván výjimečností poválečné situace.²¹

Nutné je však říci, že sudetští Němci nebyli před okupací ani po ní jednotní, co se otázky světového nacistického názoru týká. I když mezi roky 1918 až 1939 došlo k sblížení německých katolíků s Henleinovou stranou a to i díky ekonomické krizi započaté v roce 1929, která postihla nejvíce právě sudetskou oblast naší vlasti. Proto někteří Němci na našem území aktivně naslouchali Hitlerovým projevům. V roce 1937 vydal papež Pius XI. encykliku proti nacismu,²² ve které varoval před nebezpečím této totalitní ideologie. Během války však v sudetské oblasti fungovalo přibližně 185 sudetských protiněmeckých odbojových skupin, ve kterých působili sudetoněmečtí katolíci, demokraté, sociální demokraté nebo komunisté. I z těchto řádků je patrné, že existovalo mnoho sudetských Němců, kteří vystupovali proti okupaci. Bohužel i mnoho z nich bylo posléze po válce odsunuto.²³

Otázkou menšin se zabýval Edvard Beneš již po Mnichovské dohodě. Zpočátku bral v úvahu různé způsoby řešení jako změnu hranic případně přestěhování, ne však odsun. Myšlenkou odsunu se začal zabývat během války. Po jejím skončení byl dokonce schválen zákon, který rušil tresty za násilné činy uskutečněné v období od 30. září 1939 až 28. října 1945.²⁴

²⁰ PRUDKÝ, Martin: *Záhuba Židů a postoje křesťanů*. In: ČAPEK, Jan: *Za války a po válce*. Středokluky 1995, s. 17-47.

²¹ RŮŽIČKA, Tomáš: *Odsun Němců a náš dnešek*. In: ČAPEK, Jan: *Za války a po válce*. Středokluky 1995, s. 57-86.

²² Touto encyklikou kritizoval papež Pius XI. nacistickou ideologii. Její šíření bylo v Německu zakázáno.

²³ GRULICH, Rudolf, *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*, Brno 2002, s. 11-14.

²⁴ Jednalo se o zákon č. 115/1946 Sb.

Po utrpení války byla všudypřítomná zloba vylévána právě na Němcích žijících na našem území. Docházelo k samovolnému vyhánění Němců z jejich domovů. Bohužel se nerozlišovalo mezi nacistou nebo antinacistou, vinným nebo nevinným, Němec rovnalo se viník války a utrpení. Během války a okupace trpící lid si vybíjel svou zlobu na těchto mnohdy i nevinných Němcích. Protiněmeckou nenávist navíc mnohdy rozdmýchávaly sdělovací prostředky, především tisk a dokonce i ústavní činitelé a představitelé politického spektra. Zdůrazňovala se národnostní jednota. Například komunisté požadovali vystěhování všech Němců, kteří do země přišli po Mnichovu a potrestání všech německých zločinců. Podle nich měly být zřízeny tábory, kde by Němci byli prozatím ubytováni a následně by měli napravit vzniklé škody. Protiněmecké nálady se objevovaly i u odbojových hnutí, které rovněž požadovaly okamžitý zásah a spravedlnost.²⁵

Zvláštní brutalitou se při odsunu vyznačovaly tzv. Revoluční gardy, kterým se posléze začalo přezdívat rabovací gardy. V pohraničí byly odstraněny všechny německé nápisy a to přesto, že na některých místech neuměli Němci ani slovo česky.²⁶

Košický vládní program se problematikou odsunu zabýval jen rámcově. České občanství mělo být potvrzeno jen těm Němcům, kteří zde žili již před Mnichovem a zároveň byli antinacisté. To znamenalo, že museli aktivně vystupovat proti Henleinovi a být za to následně stíháni nebo vězněni. Pokud někdo nesplnil tyto podmínky, mohlo se o jeho občanství rozhodovat při individuálním řízení.²⁷ Všichni ostatní Němci měli být vypovězeni ze země, pokud se nepočítalo s jejich potrestáním.²⁸

Na potrestání zrádců a kolaborantů a odsunu Němců se shodl náš zahraniční odboj, a tak prezident Edvard Beneš vydal 19. května 1945 dekret, kterým byl zabaven majetek Němcům, zrádcům a kolaborantům. *Rudé právo* k tomuto aktu informovalo ve článku s názvem *Hospodářská moc nepřátel národa zlomena*, v něm se píše: „*Vláda republiky Československé připravila podrobný návrh zákona*

RŮŽIČKA, Tomáš: *Odsun Němců a náš dnešek*. In: ČAPEK, Jan: *Za války a po válce*. Středokluky 1995, s. 57-86.

²⁵ STANĚK, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, Praha 1991, s. 56-61.

²⁶ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 28-30.

²⁷ v květnu roku 1948 ministerstvo vnitra uvedlo, že z 51 tisíc žádostí německých i maďarských antinacistů bylo kladně vyřízeno jen 5 071, zbylá byla zamítnuta.

²⁸ STANĚK, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, Praha 1991, s. 50-51.

*o převodu soukromého i veřejného movitého i nemovitého majetku Němců, Maďarů, zrádců, kolaborantů a některých organizací a ústavů do národní správy.*²⁹ Dne 2. srpna 1945 vyšel další dekret prezidenta republiky. Tímto dekretem byli Němci a Maďaři zbaveni československého státního občanství. O uspořádání poválečné Evropy jednala Postupimská konference ve dnech 27. července až 2. srpna 1945. Součástí těchto jednání byla i problematika odsunu Němců z Československa, Polska a Maďarska. Podle plánu mělo Československo opustit skoro tři miliony Němců, odsun měl probíhat od 1. prosince 1945 až do 1. července 1946.³⁰

Organizovaný odsun měl probíhat ve třech fázích. V první fázi neměli být odsunuti Němci, kteří pracovali v průmyslu, zemědělství nebo lesnictví. Ve druhé fázi již měli být odsunuti všichni kromě antinacistů, osob ze smíšených manželství a specialistů v oborech. Ve třetí fázi se měli projednávat otázky odborných pracovních sil v zemědělství a průmyslu. Po ukončení odsunu se výrazně snížil počet Němců na našem území. Citujme úryvek z řeči ministra vnitra Václava Noska uveřejněného po ukončení odsunu německého obyvatelstva v *Týdeníku ministerstva informací Svět v obrazech* ze dne 17. listopadu 1946: „Dobře víme, že odchodem dvou a půl nebo tři milionů Němců z našich zemí odešel do bezprostředního sousedství – v podstatě stejný počet úhlavních nepřátel naplněných zlobou a pomstychtivostí. Což jsme se přesvědčili u nich v dřívějších dobách o něčem jiném? V tomto směru jsme si nic nepoškodili, naopak získali – klid, mír a bezpečnost ve svém vlastním domově.“³¹ Tento projev ministra vnitra Václava Noska dokonale nastiňuje tehdejší protiněmeckou náladu, která panovala v Československu. O několik let později, v roce 1950, žilo na území Československa jen 165 117 Němců, tedy jen 1,3 % celkového počtu obyvatelstva.³²

Zacházení s Němci na našem území vyvolalo znepokojení Západu. Velmoci kritizovaly násilí, jednání a zacházení s odsunovanými příslušníky německé národnosti. Církev prostřednictvím papeže Pia XII. byla také proti násilnostem

---

²⁹ RUDÉ PRÁVO, XXV., 1945, č. 17., s. 1.

³⁰ TAMTÉŽ.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 28-29.

³¹ TÝDENÍK MINISTRESTVA INFORMACÍ, SVĚT V OBRAZECH, II., 1946, č. 44, s. 4.

³² KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990, s. 153.; RŮŽIČKA, Tomáš: *Odsun Němců a náš dnešek*. In: ČAPEK, Jan: *Za války a po válce*. Středokluky 1995, s. 57-86.; TÝDENÍK MINISTRESTVA INFORMACÍ, SVĚT V OBRAZECH, II., 1946, č. 44, s. 4.

a sám papež odmítl koncepci kolektivní viny, podle které měli být odsunuti i Němci, kteří se nijak neprovinili.³³

Nenávisti a pomstychtivosti neunikli ani kněží německé národnosti působící v pohraničí. I oni byli vyháněni. Někteří odcházeli dobrovolně společně se svými německými farníky. Důsledkem těchto jednání bylo to, že se některé oblasti ocitly náhle bez kněží. Začátkem června roku 1945 byly zavřeny všechny německé školy a spolu s nimi přirozeně i školy církevní.³⁴

Odsun byl okamžitě kritizován katolickou veřejností, zastoupenou tiskem nebo lidovou stranou. Vytýkáno bylo, že volební právo bylo odebráno nejen Němcům, ale i Maďarům, kteří byli jinak antinacisté a měli tedy nově přiznané československé občanství. Tento nevděk vůči nim je o to smutnější, že byli pro své názory trestáni již za okupace a nyní znovu. Církev rovněž žádala, aby bylo možné v internačních táborech sloužit pro Němce bohoslužby. To však bylo ve většině případů zamítnuto. Později byla vydána směrnice tyto obřady povolující. Následně bylo také dovoleno konání bohoslužeb německými kněžími, ti však nesměli kázat. Tam, kde chyběl německý kněz, směl být nahrazen knězem českým. Ten zde poté sloužil mše svaté a uděloval svátosti. To se však neslo s vlnou nevole z řad Čechů, kteří byli vůči Němcům stále velmi nepřátelští. Německým kněžím bylo také dovoleno mít s sebou osobní zavazadla o hmotnosti 100 kg nebo i vyšší, oproti normálně povoleným 50 kg. Důvodem bylo, aby si s sebou mohli vzít osobní věci nutné ke kněžské službě, jako byl například misál, kněžské šatstvo a další. Dále bylo rozhodnuto, že se na našem území nebude již úřadovat, ani se konat bohoslužby v německém jazyce. V téže době se také na Ministerstvo vnitra obracelo mnoho lidí s žádostí o neodsunutí nebo pozdržení odsunutí řeholních sester německé národnosti, které pracovali v nemocnicích, starobincích nebo chudobincích. V takovýchto případech byla udělena výjimka a řádové sestry odsunuty nebyly. To se ovšem netýkalo řádových sester pracujících ve školství. Ty byly odsunuty zpět do Německa.³⁵

Mimo Němců mělo být odsunuto také asi půl milionu Maďarů ze Slovenska. Na takovémto postupu se shodla vláda i prezident Edvard Beneš. Tento plán se ale

---

³³ RŮŽIČKA, Tomáš: *Odsun Němců a náš dnešek*. In: ČAPEK, Jan: *Za války a po válce*. Středokluky 1995, s. 57-86.

³⁴ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 28-31.

³⁵ TAMTÉŽ. s. 128-132.

na rozdíl od odsunu Němců z pohraničí nesetkal s příznivým ohlasem v zahraničí. Některé státy byly dokonce silně proti. Na Slovensku ovšem vzrostlo nacionální a protimaďarské cítění. Vyhrocená situace rovněž neměla ani dobrý vliv na československo-maďarské mezinárodní vztahy. Začátkem května roku 1945 bylo odsunuto okolo 32 000 Maďarů. Na nátlak zahraničí byl však odsun Maďarů ukončen. Jako možná varianta se jevila výměna slovenských Maďarů za maďarské Slováky. O tuto výměnu a návrat zpět na Slovensko však nebyl velký zájem a směle ji můžeme označit za neúspěch. Další možností byla tzv. reslovakizace. To znamenalo přiznání slovenského občanství Maďarům, kteří měli ve svém rodokmenu slovenského předka. Ze strachu před odsunem si žádost o reslovakizaci podali téměř čtyři pětiny obyvatel maďarské národnosti na území tehdejšího Československa. V neposlední řadě byli Maďaři stěhováni do českého pohraničí místo odsunutých Němců. Na zacházení s Maďary si stěžoval maďarský primas kardinál József Mindszenty.³⁶ Tomu dokonce Ministerstvo zahraničních věcí odmítlo udělit vízum na biskupské svěcení arcibiskupa Josefa Berana s odůvodněním, že jeho návštěva má výhradně politický podtext. O oprávněných protestech Józsefa Mindszentyho informoval i tisk, konkrétně *Katolík*.³⁷ Ten za svůj článek schytl vlnu nevole a mnoho negativních dopisů. Svůj protest proti jednání s Maďary vydali i českoslovenští biskupové a to formou listu z 2. února 1947. Spor se snažila urovnat Moskva, která nechtěla při formování nového bloku mít problémy.³⁸

Dne 19. června 1945 vydal prezident republiky Edvard Beneš další ze svých dekretů. Ten se tentokrát týkal potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů. Zloba se tentokrát zaměřila na české občany, kteří putovali do vězení. Někteří po právu, jiní ovšem nikoliv.³⁹

Při příležitosti 600. výročí narození sv. Jana Nepomuckého vydal papež Pius XII. dne 28. srpna 1945 své prohlášení k českému lidu. Vybízel zde k míru

---

³⁶ József Mindszenty (29. března 1892 – 6. května 1975) byl maďarský katolický kněz a primas Maďarska, který byl vězněn nejprve nacismu a poté i komunismu.

³⁷ *Katolík: list pro kulturu a život z víry* bylo české katolické periodikum vycházející od dne 16. prosince 1945 do dne 29. února 1948. Ústřední postavou byl Adolf Kajpr, který okolo tohoto periodika shromažďoval českou katolickou inteligenci.

³⁸ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945- 1948*, Praha 1991, s. 15-17.; KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990, s. 85-129.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 132-136.

³⁹ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 31.

a varoval před případnou pomstychtivostí a nenávisť směřem k viníkům války. Také připomněl, že česká katolická církev byla válkou a německou okupací velmi poznamenána. Tři diecéze - pražská, budějovická a brněnská přišly během války o své představitele. Pražské a brněnské arcibiskupství nebyly obsazené pět let, budějovické dokonce šest let.⁴⁰

Československo podstoupilo území Podkarpatské Rusi s 604 000 obyvateli Sovětskému svazu. Stalo se tak dne 29. června 1945 na základě vzájemné smlouvy. Tento akt do jisté míry přinesl řadu pochybností o spojení Československa a SSSR. Na území Podkarpatské Rusi posléze došlo k odtržení katolické církve od Říma a jejímu přičlenění k pravoslaví. Lid se ovšem nadále cítil katolický. Ještě v listopadu 1945 se rozhodlo československé pravoslaví odloučit se od jurisdikce srbské a přestoupit k jurisdikci ruské. Za několik málo let se komunisté pokoušeli o přičlenění českého katolictví k ruskému pravoslaví, nikdy však neuspěli. Již krátce po válce můžeme pozorovat první náznaky třídního boje, když okresní národní výbory přidělovaly majetek určité církve jiné církvi. To s sebou samozřejmě přineslo řadu námitek, že košický vládní program je jen program a nikoli závazná právní norma. Byly zřizovány závodní rady, které se v některých podnicích doslova ujaly jejich řízení a rozhodování o nich. Došlo k znárodnění dolů, hutí, těžkého průmyslu a peněžnictví. *Rudé právo* o tom informovalo dne 13. září 1945: „*Ministr průmyslu Bohumil Laušman předložil včera vládě osnovu dekretu o zestátnění dolů a podniků energetického, zbrojního a klíčového průmyslu. Je to jedna z nejdůležitějších zákonodárných úprav našeho nového státního života.*“⁴¹ Katolická církev nebyla ihned po válce schopna reagovat na nastalou situaci, neboť se ocitla na mnoha místech bez biskupů. První čísla katolicky smýšlejících periodik byla v prvních měsících po válce teprve ve fázi příprav.⁴²

Vydané a již zmíněné dekrety prezidenta republiky týkající se konfiskace majetku se dotkly i církevního majetku. Církvi byly odebrány budovy a majetek, který užívali katoličtí kněží německé národnosti. Tito kněží ovšem samozřejmě nebyli vlastníkem tohoto katolického majetku. Proti tomuto počínání se ohradili

---

⁴⁰ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 32,40.

⁴¹ *RUDÉ PRÁVO*, XXV., 1945, č. 108, s. 1.

⁴² KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945- 1948*, Praha 1991, s. 9-11.; KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Praha 1990, s. 23-26.; *RUDÉ PRÁVO*, XXV., 1945, č. 1, s. 1.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 33-37.

čeští biskupové. V nepříjemné situaci se po válce objevilo katolické školství. Vůči němu systematicky vystupoval komunistický ministr školství Zdeněk Nejedlý, který se inspiroval zaostalým školním systémem v Rusku.⁴³

1.4. Obnova českého katolictví po válce

Oporu získala katolická církev při své poválečné obnově v křesťanských společenstvích a skupinkách nazývaných *Katolické akce*. Prvním obnoveným křesťanským spolkem bylo sdružení *Moravan*. V Praze to byla skupina středoškoláků pod vedením kněze Františka Mikuláška. Problémem, o které české katolictví dobře vědělo, byl vzájemný vztah náboženství a politiky. Československé straně lidové bylo vytýkáno, že ne ve všech oblastech plní pravé principy křesťanské víry. Panoval zde také názor, že klerikalismus⁴⁴ je nevhodný. Dne 14. července 1945 informoval Týdeník okresního národního výboru v Benešově s názvem *Benešovský kraj* o situaci v Československé straně lidové. Krátká zpráva se týkala porady krajských a okresních předsedů, jednatelů a tajemníků uskutečněné v Praze ve dnech 5. a 6. července. Porada se zabývala organizací Československé strany lidové: „*Projednány byly všechny organizační, zájmové a kulturní i politické záležitosti lidového hnutí. S uspokojením vzat na vědomí značný organizační rozvoj hnutí v zemi české i živý zájem, jaký projevují všechny složky našeho občanstva při budování místních organisací strany.*“⁴⁵ Dne 14. listopadu 1945 vydali čeští a slovenští biskupové svůj první poválečný pastýřský list. Na jeho začátku poděkovali Bohu za ochranu během války a složili slib oddanosti Československé republice a slíbili, že se zaslouží také o její rozkvět. Neopomenuli rovněž poděkovat Svatému otci Piu XII. za list československým katolíkům. V další části se biskupové věnovali dalším otázkám týkající se víry té doby. Kritizovali růst pohanského myšlení a odluky od Boha. Dále vyzývali: „*Používejme nadpřirozených prostředků. Je jedním z nejosudnějších neštěstí doby, že chce všechno provést jen lidskými silami, ale problémy, jimiž je nyní nabit život jednotlivců i život veřejný, jsou tak četné a tak těžké, že lidské schopnosti jich*

⁴³ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 37-39.

⁴⁴ Zastoupení náboženských a církevních názor ve státní politice.

⁴⁵ *BENEŠOVSKÝ KRAJ*, I., 1945, č. 1, s. 3.

nerozřeší.“⁴⁶ Několik vět věnovali také rodinám a jejím problémům. Důraz kladli také na katolické školství a zachování náboženské výuky. Biskupové si byli také vědomi důležitosti práce s mládeží, neboť ona je budoucí generací. Komentovali také sociální reformy a žádali, aby byly spravedlivé. Varovali před dopouštěním křivd na jiných národnostech na našem území. To bylo velmi aktuální v souvislosti s odsunem. Doufali, že bude po válce vybudován pevný laický apoštolát. V závěru pastýřského listu biskupové vybízeli k horlivosti v modlitbě.⁴⁷

Dne 15. listopadu 1945 se v Praze konala pracovní porada katolického duchovenstva z Čech a Moravy, kde se řešila poválečná situace v českém katolictví. Na tuto událost dorazilo 380 kněží. Na tomto setkání vystoupil i ministr školství Zdeněk Nejedlý. Jeho projev vyzněl pro přítomné kněze nečekaně nadějně. Dále také vystoupil se svým projevem náměstek předsedy vlády Jaroslav Stránský. Ten označil náboženství za mravní základ veřejného života. Téhož roku se v Praze konal Mezinárodní den studentstva. V jeho rámci se uskutečnil kongres katolického hnutí Pax Romana. Koncem roku pak do Říma odjela první poválečná skupina bohoslovců za účelem studia.⁴⁸

Aktuální také byla otázka katolického tisku. Dne 28. listopadu 1945 se o něm konala na ministerstvu informací porada. Ministr informací Václav Kopecký sdělil, že katolická církev musí počítat s limitovaným přidělem papíru, jehož je údajně nedostatek. To ovšem nebyla pravda, neboť komunisticky orientovaná periodika vycházela v ohromných nákladech. Mezi prvními katolickými týdeníky začal vycházet *Rozsévač* v Olomouci a *Neděle* v Praze oba v nákladu 150 tisíc výtisků. Dále také začal vycházet *Dorost* a bylo rozhodnuto o znovu vydávání *Katolika*. Redaktoři *Katolika* vydali své programové prohlášení, ve kterém jednoznačně sdělili, že jsou proti klerikalismu a v žádném případě nehodlají podřizovat náboženství politice.⁴⁹

---

⁴⁶ Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 14.

⁴⁷ Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 13-17.; BENEŠOVSKÝ KRAJ, I., 1945, č. 1, s. 3.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 39-43.

⁴⁸ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 43-48.

⁴⁹ TAMTÉŽ. s. 48-50.

2. České katolictví v roce 1946 politické okolnosti a pokračující obnova

2.1. Soudy nad válečnými zločinci

2.1.1. Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku

V roce 1946 se také odehrály soudní procesy s válečnými zločinci. Mezinárodní vojenský tribunál zasedl v Norimberku ve dnech od dne 20. listopadu 1945 do 1. října 1946.⁵⁰ Důkazy o válečných zločinech spáchaných na církvi podal prokurátor Leonard Wheeler. Katolická církev byla nacistickou mašinérií napadena drtivým způsobem v celé válkou zdecimované Evropě. K norimberským procesům se vyjádřil i československý tisk. *Týdeník ministerstva informací Svět v obrazech* přinesl zprávu dne 10. listopadu 1946. V článku krátce shrnul zločiny nacismu a informoval i osudu jednotlivých jeho představitelů.⁵¹

Prokurátor Leonard Wheeler mohl při obžalobě nacistických zločinů na církvi v Československu čerpat z oficiálních podkladů. Soudu tedy sdělil, že bylo zatčeno 487 kněží, byly rozpuštěny řeholní řády, zabaven jejich majetek, zakázán katolický tisk a potlačena výuka náboženství na školách. Nutné je však také říci, že v celé Evropě bylo nejdrastičtěji postupováno vůči pravoslavné církvi.⁵²

Komunisté již v této době útočili na katolickou církev, a to formou pomluv a lží. Mezi ty nejčastější můžeme zařadit tu, že Vatikán a sám papež spolupracovali s fašismem a nacismem. To samozřejmě nebyla pravda, sám papež odsoudil fašismus i nacismus a válku a s ní spojené zločiny celkově.⁵³

2.1.2. Soud nad protektorátní vládou

Významnou událostí roku 1946 bylo soudní řízení nad protektorátní vládou Československa. Politické strany napříč spektrem byly téhož názoru, požadovaly tvrdé a nekompromisní tresty. Komunisté dokonce požadovali tři tresty smrti. Výsledek soudního řízení ze dne 31. července 1946 byl pro většinu politiků i prostých občanů velmi překvapivý. Nebyl udělen ani jeden trest smrti, někteří obvinění byli dokonce zproštěni viny. Proti tomuto výsledku se zvedla řada nevole

⁵⁰ Více k dané problematice např.: DELPLA, Francois, *Norimberský proces. Poučení z historie*, Praha 2009.; HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes, *Norimberský proces*, Praha 2007.

⁵¹ *TÝDENÍK MINISTERSTVA INFORMACÍ, SVĚT V OBRAZECH*, II., 1946, č. 44, s. 7.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 122-123.

⁵² VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 120-122.

⁵³ TAMTÉŽ. s. 123.

i z řad obyvatelstva. Ministerstvo spravedlnosti dokonce obdrželo 318 protestů na výsledek soudního řízení. Na politickém kolbišti tento výsledek proti sobě postavil komunisty a demokraticky smýšlející politiky. Ve vládě se vedl boj o nezávislost soudů. Výrazně levicově orientované *Rudé právo* dne 1. srpna informovalo o výsledku soudního jednání nad protektorátní vládou. Psalo se zde: „*Rozsudek Národního soudu byl vynesen. Jsou však tresty, které vyměřil zrádcům, opravdu soudem celého národa?*“⁵⁴ Výsledek soudu zde byl podroben kritice, vytýkána byla přílišná benevolence a nedostatečná tvrdost.⁵⁵

V souvislosti s výše zmíněnými událostmi je třeba také sdělit stanovisko katolické církve k této problematice. V únoru následujícího roku 1947 protestovala katolická církev v čele s pražským arcibiskupem Josefem Beranem proti jednání státní policie vůči obviněným občanům z protistátní činnosti. Požadovali zachování a dodržování presumpce nevinny. Zdůrazňovali právo na lidské zacházení, na které má každý své nezadatelné právo.⁵⁶

2.2. Volby 1946, jejich výsledky a důsledky pro katolickou církev

Parlamentní volby v roce 1946 byly prvními poválečnými volbami. O přízeň voličů se mohly ucházet jen strany Národní fronty, tedy čtyři české a dvě slovenské.⁵⁷ Toto rozhodnutí vycházelo z moskevského ujednání z roku 1945. Celkem se rozdělovalo 300 mandátů.⁵⁸ Celé Československo bylo rozděleno do 28 volebních krajů, počty mandátů pak byly udělovány podle počtu obyvatel jednotlivých volebních krajů. Volby byly vypsány na den 26. května 1946. Možnost vyslovit svůj nesouhlas se zúčastněnými stranami nebo se státním zřízením bylo možné pomocí tzv. bílých lístků. Alespoň tak to Klement Gottwald na schůzi Národní fronty dne 16. ledna 1946 potvrdil. Tento akt byl vnímán tak, že KSČ chtěla, aby voliči zakázaných stran nehlasovali pro stranu na pravé straně politického spektra a neoslabil tak pozici krajně levicové KSČ. Volba pomocí

⁵⁴ *RUDÉ PRÁVO*, XXVI., 1946, č. 175, s. 1-2.

⁵⁵ HEJL, Vilém, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990, s. 24-25.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 137-138.

⁵⁶ *RUDÉ PRÁVO*, XXVI., 1946, č. 175, s. 1-2.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 138.

⁵⁷ Jednalo se o strany: Komunistická strana Československa, Československá strana národně socialistická, Československá sociální demokracie, Československá strana lidová a slovenská Demokratická strana Komunistická strana Slovenska.

⁵⁸ 150 mandátů bylo rozdělováno v Čechách, 81 v zemích moravskoslezských a 69 mandátů na Slovensku.

bílého lístku byla vnímána jako alibismus. Velký význam však neměla, neboť takto hlasovalo jen zanedbatelné množství voličů.⁵⁹

Všechny strany vstupující do předvolební kampaně byly přesvědčeny, že si vylepší své postavení oproti rokům předchozím a posílí tak svá dosavadní paritní postavení. Komunistická strana Československa budovala oproti ostatním stranám silnou členskou základnu. Ta se nacházela téměř v každé obci, podniku nebo instituci. Téměř prorocky zněla slova psaná v *Rudém právu* dne 6. února 1946 směřující k připravovaným volbám: „*Výsledek voleb bude mít velký vliv na příští uspořádání poměrů v republice, na rozvrstvení třídních sil, na režim a na novou ústavu.*“⁶⁰ Tato slova se beze zbytku naplnila po únorovém převratu v roce 1948. Volební program KSČ byl nejpropracovanější. Svůj psychologický dopad před samotnou volbou měl i přesun sovětských jednotek z Rakouska do německé okupační zóny. Přesun byl nakonec odročen, ale svůj dopad při samotné volbě jistě měl.⁶¹

Československá strana lidová věřila, že se bude tradičně moci spolehnout na své katolické voliče, hlavně a tradičně na Moravě. Doufala též v hlasy do voleb nepřipuštěné strany agrární a strany živnostenské. Se stejnými hlasy ale počítali i národní socialisté. Obě strany se však shodovali v tom, že nesmějí připustit vznik nové diktatury. Československá strana lidová se charakterizovala jako strana nesocialistická s podporou křesťansko-sociálních reforem. Přes 40 % členů Československé strany lidové byli rolníci. Předsedou strany byl Jan Šrámek, generálním tajemníkem Adolf Klimek. Významnou osobností byl také František Hála.⁶² Již před volbami bylo možné pozorovat spor mezi předsedou strany Janem Šrámkem a některými členy v čele s Helenou Kuželovou, která mělo rozdílné názory v postoji ke KSČ.⁶³

V posledních dnech před samotnými volbami se agitovalo stylem dům od domu. Komunisté měli agitaci dokonce uloženou úkolem. Na to byli školeni

---

⁵⁹ HEJL, Vilém, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990, s. 10-11.; KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 - 1948*, Praha 1991, s. 37-38.

⁶⁰ *RUDÉ PRÁVO*, XXVI., 1946, č. 31, s. 1.

⁶¹ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 - 1948*, Praha 1991, s. 38-43.; *RUDÉ PRÁVO*, XXVI., 1946, č. 31, s. 1.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 104.

⁶² František Hála byl přední politik Československé strany lidové. Během zdravotních indispozic Jana Šrámkova, jej zastupoval při jednání vlády.

⁶³ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 - 1948*, Praha 1991, s. 38-39.

předem. Ve znamení voleb byl i první máj roku 1946 v Praze. Na Václavském náměstí pochodovaly průvody jednotlivých stran směrem od Muzea dolů. První šli sociální demokraté po pravé straně náměstí, po levé straně šli národní socialisté a za sociálními demokraty Československá strana lidová. Řady Československé strany lidové a národních socialistů se téměř dotýkaly. Obě strany se upřímně zdravily a provolávaly společně nejrůznější hesla jako například: „*Ať žije demokracie...*“ nebo „*Totalita bude bita...*“ KSC měla zdaleka nejpočetnější zastoupení. Jejich řady čítaly na 100 tisíc občanů. Členové kráčeli náměstím po celé jeho šířce. Komunisté měli účast na této události povinnou, ale nevypadalo to, že by je někdo musel k účasti nutit. Měli s sebou transparenty, prapory a provolávali hesla.⁶⁴

Nutné je také zmínit nařízení platící zejména pro lidovou stranu. V březnovém oběžníku vydala pražská arcibiskupská konzistoř zákaz kandidatury kněží v květnových parlamentních volbách. O případnou výjimku museli kněží žádat u svého ordinária.⁶⁵ Zákaz se vztahoval nejen na volby do ústavodárného shromáždění, ale i na kněze kandidující do krajských, okresních nebo i místních zastupitelských sborů. V Čechách byla udělena výjimka pro Jana Šrámka a Františka Hálu. Podobný zákaz vydali i slovenští biskupové. Ti však byli v dodržování tohoto nařízení důslednější. Zákaz se vztahoval i na promluvy na předvolebních akcích. Olomoucký arcibiskup Leopold Prečan napsal ke dni 14. květnu 1946 pastýřský list věnovaný volbám. V tomto listě varoval před mocnými skupinami občanů, kteří se snaží zneužívat svobody a snaží se všemi dostupnými prostředky odkřesťanštit stát. Zároveň vyzýval k volbě jen takových zástupců, kteří dávají záruku, že budou hájit nezadatelná práva náboženské svobody a církve. Katolické periodikum *Katolík* vyzývalo k volbě politické strany, která neodporuje svědomí jedince. V úvahu by také dle *Katolíka* připadala volba pomocí bílého lístku, jako projev nesouhlasu.⁶⁶

Výsledek voleb byl poměrně nečekaný. Jinak dopadly volby v Čechách a jinak na Slovensku. V českých zemích zvítězila KSC (40,17 %; 93 mandátů), druhé místo obsadila Československá strana národně socialistická (23,66 %; 55 mandátů), až třetí pozice patřila Československé straně lidové (20,23 %;

⁶⁴ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 104-105.

⁶⁵ Zastupitelství, které má pravomoci nad svými podřízenými.

⁶⁶ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 105-108.

46 mandátů) a čtvrté místo zaujala Československá sociální demokracie (15,59 %; 37 mandátů). Bílé lístky jen 0,35 % hlasů. Na Slovensku nečekaně triumfovala Demokratická strana (61,43 %; 43 mandátů), KSS obsadila druhé místo (30, 47%; 21 mandátů), třetí skončila Strana slobody (4,20 %; 3 mandáty) a čtvrté místo patřilo Straně práce (3,11 %; 2 mandáty). Prázdné lístky o něco vyšší než v Čechách, ale i tak nevýznamných 0,79 % hlasů.⁶⁷

Na Moravě a ve Slezsku byl výsledek voleb pro lidovou stranu o něco málo příznivější. Lidovci zde získali 27, 56 % a obsadili druhé místo za komunisty, za kterými zaostali o 6,9 %. V pořadí třetí skončila ve volbách v zemích moravskoslezských Československá strana národně socialistická, čtvrtá pak byla Československá sociální demokracie. Čeští a slovenští komunisté tvořili zdaleka nejsilnější parlamentní skupinu, dohromady měli 114 mandátů. Z počátku se navíc mohli spolehnout i na 37 mandátů sociálních demokratů. Předsedou vlády se stal Klement Gottwald. Výrazně komunisticky orientované *Rudé právo* oslavovalo vítězství KSČ: „*Ještě žádná politická strana neobdržela tak velkou důvěru. V nejdemokratičtějších volbách lid potvrdil a rozšířil mandát komunistů.*“⁶⁸ KSČ se tak zcela demokratickou cestou stala nejmocnější stranou v Československu.⁶⁹

Demokraticky smýšlející Češi s upřímnou radostí vnímali dílčí výsledky ze Slovenska, kde se uskutečnilo nečekané vítězství Demokratické strany. Naopak Slováci nechápali, co se stalo v Čechách, kde výrazným způsobem zvítězili komunisté. Demokratická strana na Slovensku uskutečnila mohutnou manifestaci, na kterou odpověděli slovenští komunisté generální stávkou. O nově vzniklé vládě informovalo *Rudé právo* dne 4. července 1946: „*Soudruh Gottwald předložil panu prezidentovi seznam členů své vlády. Na základě tohoto návrhu jmenoval pan prezident novou vládu.*“⁷⁰ Už na první schůzi vlády s předsedou Klementem Gottwaldem obvinili komunisté Demokratickou stranu ze spolčení s luďáky a z protistátní propagandy. Následovalo vyšetřování podle komunistické taktovky.⁷¹

---

⁶⁷ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 - 1948*, Praha 1991, s. 48-49.

⁶⁸ *RUDÉ PRÁVO*, XXVI., 1946, č. 124, s. 1.

⁶⁹ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 - 1948*, Praha 1991, s. 48-49.; *RUDÉ PRÁVO*, XXVI., 1946, č. 124, s. 1.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 114-116.

⁷⁰ *RUDÉ PRÁVO*, XXVI., 1946, č. 153, s. 1.

⁷¹ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945- 1948*, Praha 1991, s. 52-55.; KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Praha 1990, s. 180-190.; *RUDÉ PRÁVO*, XXVI., 1946, č. 153, s. 1.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 114-116.

Československá strana lidová byla pochopitelně s výsledkem voleb velmi nespokojená. Zklamání s výsledkem voleb vyjádřil i redaktor *Katolíku* Adolf Kajpr. Podle něj je český katolicismus jen velmi málo v krvi českých občanů. Nutná bude šedá, poctivá práce a výchova, která by vedla ke zlepšení postavení katolicismu v českých zemích. Předseda strany Jan Šrámek takový volební výsledek své strany očekával. Po volbách znovu zazněla kritika ze strany Heleny Koželuhové, političky Československé strany lidové. Ta představovala krajně pravicové křídlo strany a vyznávala aktivní protikomunistický postoj. To ovšem bylo v rozporu s přesvědčením předsedy strany Jana Šrámka, který dával přednost pasivní politice vůči KSČ. Reakcí vedení strany na její kritiku bylo tedy vyloučení Heleny Koželuhové z Československé strany lidové. Naopak úspěch Demokratické strany na Slovensku byl vnímán jako úspěch právě slovenských katolíků. Politický vývoj se po volbách do parlamentu v roce 1946 vyvíjel v demokratických stranách překvapivě zcela opačným způsobem. V českých zemích podnítila volební porážka národní socialisty a lidovce k aktivitě. Naopak Demokratickou stranu na Slovensku vedl úspěch ve volbách k útlumu a rozbití strany ještě před únorem 1948.⁷²

Volby do parlamentu byly do značné míry předobrazem událostem února 1948, kdy se moci chopili komunisté. Jejich volební úspěch ovlivnil následující události. Porážka Československé strany lidové a tím i českého katolicismu započala další těžké období, které bylo plné pronásledování církve a odpírání základních práv nejen jejím představitelům.⁷³

2.3. Církevně-politické události roku 1946

2.3.1. První spory mezi katolickou církví a státem

Adolf Kajpr vyslovil v *Katolíku* svůj názor na znárodnění závodů, upadající pracovní morálku a dvouletku. Píše zde, že davové chování, tolik typické pro Němce, prostě není pro Čechy přirozené a nelze si jej vynucovat. Každý člověk má svůj vlastní názor, disponuje demokratickými svobodami. Pozastavuje se zde nad tím, jak je možné, že mohl křesťanský pozdrav nebo přání dobrého dne nahradit

---

⁷² HEJL, Vilém, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990, s. 19-20.; KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 - 1948*, Praha 1991, s. 51.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 114-116.

⁷³ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 114-116.

provolávání zdařilé práci, které do velké míry připomíná německé pozdravy oslavující vůdce. Podle něj se znárodněním klesá pracovní morálka i pracovní výkon. Obecně lze říci, že katolický tisk viděl příčinu založení dvouletky jako reakci na úpadek pracovní morálky v znárodněných závodech.⁷⁴

Stát chtěl zrušit většinu křesťanských svátků. Proti tomu ovšem okamžitě vystoupily některé spolky jako například *Liga svatováclavská* nebo *Svaz katolických mužů*. Ti apelovali na zachování pracovního klidu v zasvěcené svátky. Jinak by došlo k porušení náboženské svobody a úpadku křesťanské a národní tradice spojení s těmito svátky. Vláda se nakonec pod vlivem četných protestů rozhodla ustoupit. Zákonem o úpravě svátkového práva z prosince roku 1946 byly ustanoveny tyto svátky: Nový rok, svátek Tří králů, Velký pátek, Nanebevstoupení Páně, svátek Božího těla, sv. Petra a Pavla, Nanebevzetí Panny Marie, Hod Boží vánoční a Druhý svátek vánoční, volné zůstalo i velikonoční a svatodušní pondělí. Památnými dny republiky byly slaveny: 7. března – narozeniny T. G. Masaryka, 1. května – svátek práce, 5. července – svátek sv. Cyrila a Metoděje, 6. července – den upálení Mistra Jana Husa, 28. září – sv. Václav a 28. října – vznik Československa.⁷⁵

Stále častěji bylo také vyžadováno, aby se pracovalo i v neděli, tedy ve sváteční den. S tím samozřejmě nemohla církev souhlasit a požadovala, aby se v tento den držel pracovní klid a nekonaly se ani žádné schůze nebo jiné podobné akce. O držení nedělního klidu se rozpoutala vášnivá diskuse. Komunisté dokonce obviňovali církev ze sabotáže. Práce o neděli byla brána jako dobrovolná, ale spíše povinně dobrovolná. Církevní představitelé byli zklamáni chováním některých křesťanů, kteří se podvolili nátlaku a neděli nesvětili. Práci o neděli chápali jako provokaci věřících a mrzelo je, že někteří věřící v sobě nenašli více odvahy.⁷⁶

2.3.2. Pokračující obnova katolické církve v poválečném Československu

Významné bylo obnovení vzájemných vztahů mezi Československem a Vatikánem. K tomuto aktu došlo v polovině roku 1946, navazoval na dosud platný

---

⁷⁴ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 116-117, 119.

⁷⁵ TAMTÉŽ. s. 119-120.

⁷⁶ TAMTÉŽ. s. 120-122.

modus vivendi⁷⁷ z roku 1928. Tato smlouva mezi Svatým stolcem a Československem se týkala politicko-náboženských věcí. Do Prahy se vrátil apoštolský internuncius arcibiskup Saverio Ritter⁷⁸, ten zde působil již před sedmi lety.⁷⁹

Dne 13. srpna 1946 se stal novým velvyslancem ve Vatikánu Artur Maixner. Při této příležitosti adresoval papež Pius XII. několik vět na adresu československého státu. Vyjádřil potěšení, že znovu došlo k navázání diplomatického spojení po skončení války. Na druhé straně ale vyslovil znepokojení, že jsou u nás vedeny lživé kampaně vůči církvi i vůči jeho osobě.⁸⁰

Velmi významnou událostí bylo jmenování neobsazených biskupských stolců. Brněnským biskupem jmenoval papež dne 3. dubna 1946 Karla Skoupého, profesora teologie a regenta brněnského semináře. Otázkou také bylo, kdo bude zvolen arcibiskupem v Praze. Veřejnost čekala jednoho z následující trojice: strahovský opat Bohuslav Jarolímek, františkán Jan Evangelista Urban nebo rektora bohosloveckého semináře v Praze-Dejvicích Josefa Berana. Rozhodnutí papeže Pia XII. bylo zveřejněno dne 7. listopadu 1946. Novým pražským biskupem byl jmenován Josef Beran. O této významné události podal zprávu také *Týdeník ministerstva informací Svět v obrazech*, který touto tématu věnoval první dvě strany. Píše se zde: „Nový pražský arcipastýř Th. dr. Josef Beran není šlechtického rodu, jak bývalo zvláště ve středověku zvykem, nýbrž je z rodiny učitelské a sám je vzorný vychovatel.“⁸¹ Vedení pražské arcidiecéze se chopil dne 11. listopadu 1946. Ten po svém jmenování poděkoval generálnímu vikáři pražské arcidiecéze Bohumilu Opatrnému za jeho obětavou službu v době protektorátu. Zároveň si ho vybral za svého generálního vikáře.⁸²

---

⁷⁷ Politické smlouvy mezi Svatým stolcem a jednotlivými evropskými nebo i mimoevropskými státy. V Československu vstoupil modus vivendi v platnost 2. února 1928.

⁷⁸ Saverio Ritter působil v Československu již před válkou v hodnosti nuncia. Po válce ovšem bylo diplomatické zastoupení Svatého stolce obnoveno o řád nižším, tedy internunciaturou.

⁷⁹ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 138-139.; ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, Olomouc 2010, s. 83-88.

⁸⁰ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 139-140.

⁸¹ *TÝDENÍK MINISTRESTVA INFORMACÍ, SVĚT V OBRAZECH*, II., 1946, č. 49-50, s. 1-2.

⁸² SVOBODA, Bohumil, POLC, V. Jaroslav, *Kardinál Josef Beran, životní příběh velkého vyhnance*, Vyšehrad 2008, s. 99-103.; *TÝDENÍK MINISTRESTVA INFORMACÍ, SVĚT V OBRAZECH*, II., 1946, č. 49-50, s. 1-2.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 140-142.

Dne 13. listopadu 1946 se konal sněm kněží, příslušníků zahraničního i domácího odboje a politických vězňů. Společně prožili rekolekci⁸³ v arcibiskupském semináři. Byla sloužena smuteční bohoslužba a věnována tichá vzpomínka všem obětem okupace a světové války.⁸⁴

Za nedlouho po jmenování pražského arcibiskupa vyrazila čtrnáctičlenná skupina kněží k prezidentu republiky, v čele s Josefem Beranem. Ten prezidentu Edvardu Benešovi sdělil: „*Hlásíme vám, nejvyššímu představiteli státní autority, že české katolické duchovenstvo svou povinnost v době poroby a smutku vůči národu poctivě a opravdově splnilo.*“⁸⁵ Prezident Edvard Beneš reagoval a poděkoval kněžím, vědom si nelehké úlohy, jakou katolická církev měla. Vzápětí také prosil, aby se české katolictví zasadilo o sblížení s tím slovenským, vědom si důležitosti celkové státní pospolitosti. Kněží po prezidentovi naopak požadovali možnost zasahovat do církevně-politických událostí ve státě. Chtěli se podílet na mravní stránce československého státu. Zvláště požadovali, aby bylo umožněno fungování církevním školám bez omezení. Dále žádali spravedlivé navrácení církevního majetku zabaveného nacisty zpět do rukou církve. Kněží také vyslovili touhu zachovat církevní svátky v obvyklé míře.⁸⁶

V polovině listopadu roku 1946 se konala porada československého episkopátu⁸⁷ v Olomouci, jejímž výsledkem bylo memorandum vládě a pastýřský list věřícím. V memorandu adresovaném vládě vyslovili kněží podporu republiky i jejímu dvouletému plánu. Zabývali se zde a také apelovali na vládu, aby obnovila a vrátila slovenské církevní školy, zachovala všechny české školy a ponechala právo zřizovat nové a nebránila výuce náboženství na všech školách a to v rozsahu dvou hodin týdně, v neposlední řadě požadovala, aby katecheté byli rovnocennými členy učitelských sborů. Práci o svátcích vnímali kněží jako neúctu k Bohu a argumentovali tím, že práce v zasvěcené dny nemá Božího požehnání. Požadovali též stejně jako po prezidentu republiky navrácení nacisty odebraného církevního majetku zpět církvi. Pod tímto memorandumem byli podepsáni za všechny

---

⁸³ Prohloubení života z víry prostřednictvím duchovních cvičení.

⁸⁴ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 142.

⁸⁵ VA TAMTÉŽ. s. 143.

⁸⁶ TAMTÉŽ. s. 143-144.

⁸⁷ Nejvyšší představitelé církve v diecézích.

československé kněze arcibiskupové Leopold Prečan, Karol Kmet'ko⁸⁸ a Josef Beran.⁸⁹

V pastýřském listě ze dne 14. listopadu 1946 se českoslovenští kněží věnovali tehdejší největší obtížím společnosti. Ty viděli především v úpadku mravnosti, rozvratu rodiny a náboženské nevědomosti. Velkou poválečnou překážku spatřovali duchovní v nedostatku kněží. Tento jev se týkal hlavně Čech a Moravy. V pražské arcidiecézi bylo v aktivní službě 650 kněží. Celkem jich bylo ovšem potřeba 1 350, což znamená, že chybělo asi 700 kněží jen v této arcidiecézi. V arcidiecézi olomoucké bylo v aktivní službě 820 kněží, přesto by jich bylo potřeba asi o 400 více. Pro představu je zajímavé následující porovnání: před padesáti lety, tedy krátce po vzniku Československa, měla pražská arcidiecéze v kněžském semináři 141 bohoslovců. V roce 1946 jich měla k dispozici 77. Olomoucká arcidiecéze měla před 50 lety 242 bohoslovců, v roce 1946 jen 116. Zvláště velký nedostatek kněží byl v pohraničních oblastech, nejmarkantněji chyběli kněží v litoměřické diecézi. Kněží spatřovali v tomto velký problém, neboť si zde mnoho občanů již navyklo žít bez Boha. Další velké obtíže spatřovali biskupové v nedostatečné spolupráci laiků nebo nedostatku úcty ke Svatému otci. Problémem byla také náboženská a mravní situace v pohraničí a obtíže při misiích. Biskupové se obraceli na československé katolíky: „*K věrnosti Bohu Vás především vybízíme. Stůjte věrně při Bohu. Zapřísaháme Vás, nevydávejte své víry v nebezpečí, chraňte se lidí, styků, míst, četby, kde by byla Vaše víra v nebezpečí!*“⁹⁰ Zvláště biskupové apelovali na mladé lidi, aby svůj život spojili s Bohem. Pod tímto pastýřským listem byli podepsáni všichni biskupové a list byl čten o první neděli adventní 1. prosince roku 1946.⁹¹

Arcibiskup Josef Beran složil svou přísahu v souladu s *modem vivendi* dne 4. prosince 1946. Adresoval ji do rukou ministerského předsedy Klementa Gottwalda. Slavnostní biskupské svěcení se konalo na svátek Neposkvrněného početí Panny Marie dne 8. prosince téhož roku. Bylo zde přítomno mimo jiných také mnoho představitelů vlády v čele právě s Klementem Gottwaldem. Tento

⁸⁸ Karol Kmet'ko (12. prosince 1875 – 22. prosince 1948) byl slovenský kněz a nitranský biskup. Před tím byl politicky aktivní, byl členem Národního shromáždění.

⁸⁹ Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 20-26.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 144-145.

⁹⁰ Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 24.

⁹¹ TAMTÉŽ. s. 20-26.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 145-146.

slavnostní akt dokonce vysílal rozhlas. Arcibiskup Josef Beran také vydal pastýřský list, v němž mimo jiné promluvil i o dvouletém plánu. Vyjádřil mu podporu z řad katolické církve, ale zároveň vyžadoval dodržení pracovního klidu v neděli a v zasvěcené svátky. Za své heslo si arcibiskup Josef Beran zvolil *Eucharistia et labor – Eucharistie a práce*, těmto dvěma aspektům také věnoval značnou část svého pastýřského listu. Dále se v něm také věnoval otázce míru: „*Mír, mír a zase mír – po tom touží celé lidstvo znavené a zbědované. Ale není mír a nebude mír bez mravnosti, nebude mír bez křesťanství a není pravého křesťanství bez nadpřirozena, bez víry v Božství Kristovo, bez eucharistie.*“⁹² Na závěr svého pastýřského listu požehnal celému národu.⁹³

---

⁹² Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 30.

⁹³ TAMTÉŽ. s. 27-33.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 146-147.

3. Politické události a situace v roce 1947 a jejich vliv na katolicismus

3.1. Potrestání slovenských válečných zločinců

Rok 1947 byl ve znamení potrestání válečných zločinců a reprezentantů bývalé válečné slovenské republiky. Jednalo se o Jozefa Tisa, Vojtecha Tuku, Alexandra Macha a další. Dne 19. července 1946 odsoudil soud Vojtecha Tuku k trestu smrti. Adolf Kajpr vyzýval v *Katolíku* soudy k dodržování nezávislosti a spravedlivé posouzení všech zločinů.⁹⁴

Největší pozornost byla upřena na proces s Jozefem Tisem. *Svět v obrazech* věnoval dne 1. prosince 1946 několik řádek o jeho zločinech: „*Neboť tento kněz zapomněl na biblické apoštoly a jejich prostotu a stal se vyznavačem zlotřilého Mythu XX. století – hyenismu. Zradil křesťanství, zradil učení Kristovo.*“⁹⁵ Jozef Tiso čelil obvinění za rozbití Československa, ustavení fašistického režimu na Slovensku, podpoře německého válečného režimu, maření Slovenského národního povstání, zločinů proti lidskosti, utlačování Židů a zločinů pohotovostních oddílů Hlinkovy gardy.⁹⁶ Tiso byl usvědčen a odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán dne 18. dubna 1947 ráno.⁹⁷

3.2. Politické situace a její vliv na katolickou církev v Československu

Začátkem května roku 1947 skončila platnost dekretů prezidenta republiky Edvarda Beneše. Představitelé politických stran retribuci hodnotili zcela rozdílným způsobem. Komunisté kritizovali retribuční soudnictví pro jeho nedostatečnost, naopak představitelé demokratických stran kritizovali tvrdost retribuční a její zjevnou stranickost.⁹⁸

Za zmínku jistě stojí promluva papeže Pia XII z roku 1947. V této své promluvě polemizuje o strachu. Řekl: „*Je-li dnes něco, z čeho je třeba mít strach, pak je to strach sám.*“⁹⁹ Ten nás podle něj odvrací od správné cesty a spravedlnosti.

⁹⁴ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 – 1948*, Praha 1991, s. 131-132.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 148-150.

⁹⁵ *TÝDENÍK MINISTRESTVA INFORMACÍ, SVĚT V OBRAZECH*, II., 1946, č. 47, s. 8.

⁹⁶ Součást Hlinkovy slovenské ľudové strany polovojenského charakteru působící od roku 1938.

⁹⁷ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 – 1948*, Praha 1991, s. 131-132.; *TÝDENÍK MINISTRESTVA INFORMACÍ, SVĚT V OBRAZECH*, II., 1946, č. 47, s. 8.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 148-161.

⁹⁸ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 161.

⁹⁹ TAMTÉŽ.

Varoval též před falešnými proroky, kteří nás odvracejí od víry a rozšiřují bezohledné plány o světovém a společenském pořádku. Dále papež vyzval křesťany, aby se podíleli na vzniku takového společenského řádu, který bude založen na sociální a hospodářské spravedlnosti. Poté pak nebudou mít vyvolávači třídních bojů šanci uskutečnit své plány.¹⁰⁰

Důvody ke strachu, o kterém promluvil Svatý otec, byly už v téhle době zjevné. Perzekuce proti katolíkům, jejich zatýkání nebo pod vlivem Josifa Vissarionoviče Stalina Janem Masarykem odmítnutá pomoc Západu v podobě Marshallova plánu. V téhle době však čeští katolíci neměli přehled o svých bratrech na Slovensku a o tom, co se zde děje. Katolický tisk však začal o těchto událostech informovat.¹⁰¹

V roce 1947 bylo velkou událostí revize pozemkové reformy, o které rozhodla KSČ. Jednalo se o úpravu pozemkového vlastnictví dva roky staré pozemkové reformy. Týkala se konfiskace půdy a o to se samozřejmě zajímala i katolická církev, která těmito pozemky také disponovala. KSČ kritizovala opačné názory na tuto problematiku. *Rudé právo* ze dne 4. října 1947 v článku nazvaném *Národně socialističtí a lidovečtí exponenti hájí zájmy velkostatkářů a zbytkářů* píše: „Dnes opakujeme, že jsou to zástupci strany národně socialistické a strany lidové, kteří v jednáních o provádění revize vystupují proti přáním a zájmům širokých vrtev zemědělců.“¹⁰² O revizi pozemkové reformy promluvili i biskupové ve své pastýřském listě v listopadu roku 1947. Označili ji za nepřímé omezení náboženské svobody. Proti jednání KSČ vznesla protest apoštolská internunciatura v Praze. Žádala o vysvětlení a projednání tohoto zákona. Čeští a slovenští biskupové posléze ustoupili ze svých nároků a odložili řešení této otázky na dobu pozdější.¹⁰³

Orientaci naší politiky na východ se jasně ukázala při projednávání Marshallova plánu. Pozvání k projednávání tohoto konceptu pomoci válkou postiženým státům od USA se rozhodlo přijmout i Československo. Ovšem jen do doby, než se o tom dozvěděl Sovětský svaz v čele s Josifem Vissarionovičem

---

¹⁰⁰ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 161-162.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 162-163.

¹⁰² *RUDÉ PRÁVO*, XXVII., 1947, č. 232, s. 1.

¹⁰³ Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 44-46.; JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel, *Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948*, Brno 1995, s. 437-449.; *RUDÉ PRÁVO*, XXVII., 1947, č. 232, s. 1.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 164-165.

Stalinem. Československu bylo požádáno o přehodnocení svého rozhodnutí. Jan Masaryk, který odjel projednat tuto otázku do Moskvy, ztratil všechny iluze, neboť bylo jasné, jakým směrem se bude naše politika dále ubírat. Náhradou pro Československo za odmítnutí byl prodej velkého množství pšenice od Sovětského svazu. Ani tento obchod československému zemědělství výrazně nepomohl.¹⁰⁴

Ministr financí Jaromír Dolanský proto vymyslel tzv. milionářskou dávkou. Jednalo se o jednorázovou daň z velkého majetku. V prokomunisticky orientovaném *Rudém právu* se strhl doslova hon na milionáře. Snahou bylo poštvat proti bohatým a majetným lidem většinu národa. Deník se ptal: „*Bude platit 35 tisíc milionářů nebo 12 milionů pracujících občanů?*“¹⁰⁵ Tento krok postihl značnou měrou všechny milionáře, velké sedláky, živnostníky a obchodníky. Církev byla obviněna z toho, že nedostatek v zemědělství využívala pro svůj prospěch. Byl to další krok proticírkevní propagandy a snahy zbavit se jednoho z velkých hrozeb komunismu.¹⁰⁶

V září roku 1947 došlo ke vzniku Informačního byra. Založily jej evropské komunistické a dělnické strany, mezi nimi i Československo. Mělo se jednat o společný orgán sloužící k výměně zkušeností mezi jednotlivými stranami v daných státech. Ve skutečnosti se však jednalo o náhradu komunistické internacionály. Šlo o významnou událost při vzniku nového sovětského bloku. Svět byl tak definitivně rozdělen na dvě části, na „imperialistickou“ část světa vedenou USA a na „tábor míru“ pod vedením Sovětského svazu. Vznikla tak železná opona, která oddělovala Západ a Východ.¹⁰⁷

Informbyro usoudilo, že je vhodná doba na změnu režimu v Československu. Za nejslabší článek byla označena Demokratická strana na Slovensku. Bylo vznesené obvinění tzv. ľudáckých živlů uvnitř Demokratické strany, které se snažily údajně sabotovat vládní program. Bylo tedy zahájeno vyšetřování, při kterém se našly důkazy o spiknutí, o jejichž pravosti však můžeme pochybovat. Není možné říci, co ještě byla pravda a co už nikoliv. Sbor pověřenců

---

¹⁰⁴ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 – 1948*, Praha 1991, s. 82-87.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 165-166.

¹⁰⁵ *RUDÉ PRÁVO*, XXVII., 1947, č. 207, s. 1.

¹⁰⁶ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 – 1948*, Praha 1991, s. 88-97.; *RUDÉ PRÁVO*, XXVII., 1947, č. 207, s. 1.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 165-166.

¹⁰⁷ KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990, s. 123-124.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 171.

v čele s Gustávem Husákem podal demisi a prošel revizí tak, jak si přáli komunisté. Ovšem k rozchodu mezi agrárnicko-evangelickým a katolickým křídlem Demokratické strany nedošlo. Naopak se pozvolna začal vytvářet kompaktní blok nekomunistických stran. Katolický tisk nabádal v souvislosti s údajným spiknutím v Demokratické straně k spravedlnosti a objektivitě při prošetřování této kauzy. V návaznosti na tyto události bylo nutné sblížení českých a slovenských katolíků více než kdy dříve. Snahy o sblížení byly patrné hlavně mezi českými a slovenskými biskupy. Na sblížení katolíků v Československu záleželo i Svatému otci Piu XII. Ten to sdělil i generálnímu vikáři trnavské apoštolské administratury Ambrózi Lazíkovi při jeho audienci v Římě. Na svou první audienci k svatému otci odcestoval také pražský arcibiskup Josef Beran. Návštěva se uskutečnila dne 8. února 1947. Papež pražskému arcibiskupovi přislíbil, že se osobně zasadí o svatořečení blahoslavené Anežky České. Za zmínku také stojí, že dne 22. prosince téhož roku obnovil Vatikánský rozhlas své vysílání v Československu.¹⁰⁸

V listopadu roku 1947 se konala konference českých a slovenských biskupů, jejímž výsledkem byl pastýřský list. Ten se věnoval současným poměrům společnosti. Biskupové upozorňovali a varovali před všudypřítomným úpadkem mravnosti, opatrnosti a nedostatkem statečnosti. Rovněž biskupové upozorňovali na všudypřítomnou neupřímnost, nečestnost a lež. Východiskem z této situace je podle nich náboženství, které bylo oporou lidu v dobách nejtěžších. V závěru svého listu poděkovali za účast, modlitby a samotný průběh svatovojtěšských slavností.¹⁰⁹

V rámci této konference, která se konala v Praze, navštívili zástupci prezidenta republiky Edvarda Beneše a jednali s ním o aktuálních církevně-politických otázkách. Delegaci vedl arcibiskup Josef Beran, košický biskup Jozef Čársky¹¹⁰ a brněnský biskup Karel Skoupý.¹¹¹

---

¹⁰⁸ KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990, s. 180-190.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 171-176.

¹⁰⁹ Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 45-47.

¹¹⁰ Jozef Čársky (9. květen 1886 – 11. březen 1962) byl od roku 1946 biskupem ve slovenských Košicích.

¹¹¹ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 176-177.

3.3. Problematika církevního školství

Otázka církevního školství a snaha zamezit jeho zestátnění byla jednou ze zásadních v poválečné době. Zestátnění církevních škol probíhalo rozdílným způsobem v českých zemích a jinak na Slovensku. Proti zestátnění církevních škol protestovali na Slovensku biskupové jako například banskobystrický biskup Andrej Škrábik. Protesty byly ovšem marné, neboť se v otázce zestátnění církevních škol na Slovensku nic nezměnilo. Zestátněny byly všechny školy nařízením ze dne 16. května 1945.¹¹²

V českých zemích došlo vlivem protestů ze stran biskupů, katolických spolků a katolického lidu k odložení zákona o zestátnění škol, který měla vláda projednávat v říjnu roku 1945. Čeští a moravští biskupové se vyjádřili k této otázce k lidu prostřednictvím pastýřského listu ze dne 23. dubna 1946. Odvolávali se na všeobecnou svobodu náboženského vyznání a náboženské výchovy mládeže. Apelovali na rodiče, jakožto osoby odpovědné za své děti, aby se i oni zamysleli a vyslovili podporu církevním školám. Olomoucký arcibiskup Leopold Prečan adresoval svým věřícím v diecézi v listopadu 1945 pastýřský list, který se zabíral povinnostmi, které nám ukládala nově nabitá svoboda. Povinností věřících podle něj je, aby rodiče zabránili omezování náboženské výuky ve školách a sami se přičinili v této problematice. Mimo biskupů reagovaly na školskou reformu i výše zmíněné katolické spolky jako *Svatováclavská liga* nebo *Svaz katolických žen a dívek českých a moravských*. Prezidenta republiky navštívili zástupci katolických rodin, kteří mu tlumočili své názory a připomínky ke školské reformě. Na Slovensku se uskutečnila podpisová akce na záchranu církevního školství. Poté se konala schůze českých i slovenských pracovníků ve školství na Velehradě. Výsledkem byly tři zásady týkající se církevního školství.

1. Právo rodičů rozhodovat o výchově dětí a chránit neporušenost jejich víry ve školní výchově.
2. Nezadatelné právo církve zakládat a vést školy všech typů a stupňů.

---

¹¹² CHALUPOVÁ, Petra, *Katolická církev v českých zemích v letech 1945-1948, Brněnská diecéze – církevní školství a činnost církve pro mládež*, diplomová práce Brno, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta 2008.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 177-179.

3. Výlučné právo biskupů střežit náboženskou stránku celé výchovy vyučování na všech školách.¹¹³

S otázkou církevního školství byla též spojena otázka křížů ve třídách. Názor na tuto problematiku nebyl jednotný. O přítomnosti křížů rozhodovaly učitelské sbory. Katolická církev byla stále chápána jako strážkyně mravů a kultury, její vliv však stále narážel na nejrůznější překážky. *Svaz katolických žen a dívek* se odvolával na Košický vládní program, kde bylo zaručené obnovení škol uzavřených za německé okupace. Pokud by nedošlo k plnění těchto již dříve ujednaných podmínek, pak by došlo k porušení modu vivendi, smlouvy uzavřené se Svatým stolcem v otázkách politicko-náboženských. Za církevní školství se uskutečnilo setkání katolického lidu v pražské Lucerně dne 13. května 1946.¹¹⁴ Setkání předsedal předseda *Svatováclavské ligy* Václav Janda. Vládu zastupoval ministr školství Jaroslav Stránský. Ten hájil návrh zákona a uklidňoval lid. Přítomní katoličtí rodiče žádali, aby sami mohli rozhodovat o tom, do jaké školy budou své děti posílat. Nechtěli, aby jejich děti vyrůstali pod vlivem náboženské proticírkevní nesnášenlivosti. Se svým poselstvím vystoupil také pražský arcibiskup Josef Beran, který vyslovil naprostý nesouhlas se zestátněním školství, jako už mnohokrát jindy. Na závěr setkání byl odeslán pozdravný telegram Svatému otci. Ten posléze poděkoval za upřímná slova a vyslovil svůj souhlas s nimi. Byl rovněž potěšen účastí mnoho spolků a křesťanského lidu v řešení této otázky. Po manifestaci v pražské Lucerně se konaly obdobné akty nesouhlasu i v dalších městech jako například v Kolíně, Kladně, Hradci Králové, Plzni a dalších městech. I tyto shromáždění se těšily velké účasti.¹¹⁵

Rozdílného názoru v otázce církevního školství byl i arcibiskup Josef Beran a předseda Československé strany lidové Jan Šrámek. Konflikt mezi hlavou

---

¹¹³ Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 18-19.; CHALUPOVÁ, Petra, *Katolická církev v českých zemích v letech 1945-1948, Brněnská diecéze – církevní školství a činnost církve pro mládež*, diplomová práce Brno, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta 2008.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 177-179.

¹¹⁴ Účast na tomto setkání byla velkolepá. Sám ministr školství Jaroslav Stránský na začátku své promluvy podotkl, že takto naplněný sál Lucerny dosud neviděl. Mohutná účast svědčí o tom, jak záleželo katolické veřejnosti na osudu církevního školství.

¹¹⁵ JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel, *Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948*, Brno 1995, s. 410-411.; SVOBODA, Bohumil, POLC, Jaroslav V., *Kardinál Josef Beran, životní příběh velkého vyhnance*, Vyšehrad 2008, s. 126-130.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 179-183.; ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, Olomouc 2010, s. 83-88.

českého katolictví a Československou stranou lidovou následně pokračoval i po událostech února 1948.¹¹⁶

Na začátku roku 1948 se konala v Praze konference ředitelů a ředitelk všech českých katolických škol. Na tomto setkání vznikla Ústředna svobodných škol, která zastupovala katolické školství. Tohoto setkání se znovu účastnil i ministr školství Stránský. Zástupci tohoto shromáždění mu připomněli těžkou úlohu katolických škol během okupace, kdy byly církevní školy zavírány a učitelé v mnoha případech věznění v koncentračních táborech.¹¹⁷

3.4. Významné církevní události

Po sedmi letech došlo k znovuobsazení biskupského stolce v Českých Budějovicích. V létě 1947 jmenoval Svatý otec Pius XII. novým českobudějovickým biskupem Josefa Hloucha. Biskupské svěcení se konalo dne 15. srpna 1947 v olomoucké katedrále sv. Václava. Světícím biskupem byl Stanislav Zela.¹¹⁸ Nový biskup se ujal svého úřadu dne 7. září. O vysvěcení nového olomouckého biskupa dokonce informovalo několika málo řádky i *Rudé právo* dne 17. srpna 1947. Ve svém prvním pastýřském listu vyslovil vážnost situace, ve které se stát a církve nacházely. Neúroda, svár mezi národy, nedostatek kněží a další události znepokojovaly nového biskupa Josefa Hloucha. Oslovil tedy všechny skupiny věřících a nabádal je k obezřetnosti a vzájemné pomoci. Novým biskupem v litoměřické diecézi se stal Štěpán Trochta. Čtvrtý po válce jmenovaný biskup obdržel své svěcení dne 16. listopadu 1947 v katedrále sv. Víta v Praze. Světiteli byl arcibiskup Josef Beran, internuncius Saverio Ritter a královehradecký biskup Mořic Pícha. Svého nového úřadu se biskup Štěpán Trochta ujal dne 23. listopadu a za své heslo si zvolil: „*Práce, oběť, láska.*“¹¹⁹

Po jmenování nových biskupů byli jmenováni i noví opati třech benediktýnských klášterů. Novým opatem břevnovského kláštera byl jmenován Anastáz Jan Opasek. Opatem emauzského kláštera Na Slovanech v Praze byl

---

¹¹⁶ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 183-184.

¹¹⁷ TAMTÉŽ.

¹¹⁸ Stanislav Zela (12. červenec 1893 – 6. prosinec 1969) byl od roku 1941 pomocným biskupem olomouckým.

¹¹⁹ *RUDÉ PRÁVO*, XXVII., 1947, č. 191, s. 4.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 167-170.

jmenován Maurus Alois Verzich. Třetím nově jmenovaným opatem se stal Václav Pokorný. Ten se ujal benediktýnského kláštera v Rajhradě. Zároveň byl jmenován i nový probošt vyšehradské kapituly. Stal se jím kanovník Bohumil Stašek.¹²⁰

Dne 4. února 1947 vydal arcibiskup Josef Beran své poselství pro dobu postní prostřednictvím pastýřského listu. Arcibiskup pražský by byl rád, kdyby byla doba postní využita v duchu kajícího, modlitbě a smíru.¹²¹

3.5. Církevní slavnosti v roce 1947

Jednoznačně největší církevní událostí roku 1947 byly svatovojtěšské slavnosti, které se uskutečnily k 950. letému výročí mučednické smrti druhého českého biskupa. Tato slavnost se stala i proklamací a manifestací víry. Čeští a slovenští biskupové vydali u příležitosti této svatovojtěšské slavnosti pastýřský list, v němž připomněli odkaz sv. Vojtěcha, biskupa a mučedníka. Pastýřský list byl čten dne 20. dubna 1947. Svatovojtěšský rok trval od dne 24. dubna 1947 do 23. dubna 1948. Cílem slavnosti byla duchovní obnova katolického lidu a prohloubení svazku mezi věřícími a duchovními. Před začátkem slavnosti byl otevřen hrob sv. Vojtěcha. Papež Pius XII. věnoval československým biskupům dopis, ve kterém doufal, že nadcházející události svatovojtěšských slavností budou pro československý lid velkým povzbuzením v jejich víře. Večer 22. dubna 1947 před vypuknutím slavností k výročí umučení sv. Vojtěcha se na Hradčanském náměstí sešla katolická mládež. Tentýž večer bylo započato české vysílání Vatikánský rozhlas.

Další den již vypukly svatovojtěšské slavnosti naplno. Arcibiskup Josef Beran žehnal relikviářem s biskupovou lebkou shromáždění z Hradčanského náměstí. Poté se kolona aut a autobusů, které doprovázela ostatky sv. Vojtěcha, vydala k Libici, k bývalému sídlu rodu Slavníkovců, z kterého biskup pocházel. Kolonu vítaly davy věřících. Došlo k předání relikviáře královéhradeckému biskupu Mořici Píchovi, který vedl bohoslužbu a měl tu čest pronést slavnostní kázání. Ostatky poté putovaly do dalších míst republiky. Dne 31. května 1947 dorazily ostatky do Brna. Svou promluvu pronesl brněnský biskup Karel Skoupý.

---

¹²⁰ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 170-171.

¹²¹ Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 34-37.

Padesátitisícové shromáždění katolických věřících se sešlo na Zeleném trhu. K shromáždění promluvil opat starobrněnského augustiniánského kláštera Benedikt Švanda. Svatovojtěšské slavnosti vyvrcholily v Praze ve dnech 22. až 24. srpna 1947. Dne 23. srpna se uskutečnily schůze katolických organizací a spolků. Téhož večera se konala i schůze českých a slovenských biskupů. Průvod s ostatky biskupa postupoval ulicemi směrem na hradní nádvoří, kde již byla nastoupena hradní stráž. Konala se celonoční adorace. Dne 24. srpna, tedy poslední den oslav, se konala pontifikální mše, kterou sloužil arcibiskup Josef Beran. Této slavnosti bohoslužby se účastnili čeští i slovenští biskupové, zástupci polského katolicismu i představitelé československé vlády. Odpoledne procházel ulicemi průvod s ostatky českých patronů, sv. Ludmily, sv. Václava a sv. Vojtěcha. Slavnosti byly následně zakončeny v katedrále sv. Víta. Nutné je také podotknout, že výročí umučení sv. Vojtěcha si připomněli i věřící v Polsku.¹²²

Další slavností, která se v roce 1947 uskutečnila, bylo výročí osvobození Československa Rudou armádou. Arcibiskup Josef Beran nazval tuto slavnost slavností berly a meče.¹²³ Tato slavnost se uskutečnila v Horní Bečvě při výročí posvěcení tamního kostela.¹²⁴

Další významnou slavností byla ta svatováclavská 28. září v Praze. Tisíce Pražanů se shromáždily na Václavském náměstí před sochou sv. Václava. V roce 1947 se konalo 600. výročí založení pražského kláštera v Emauzech. Slavnostní mši svatou sloužil arcibiskup Josef Beran. Opožděné 600. výročí založení kláštera si připomněla i pražská arcidiecéze. Toto výročí se mělo uskutečnit již v roce 1944, to však, ale kvůli německé okupaci, nešlo.¹²⁵

Dne 7. prosince 1947 bylo slavnostně otevřeno gymnázium a chlapecký seminář v Brně. Jeho otevření povolilo po dlouhých jednáních ministerstvo školství v říjnu téhož roku. Dne 25. května 1947 se konal sjezd mládeže Československé strany lidové v Praze. Sjezdu se účastnilo okolo 110 tisíc mladých lidí.¹²⁶

---

¹²² Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 38-42.; SVOBODA, Bohumil, POLC, Jaroslav V., *Kardinál Josef Beran, životní příběh velkého vyhnance*, Vyšehrad 2008, s. 130-132.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 194-197.

¹²³ Meč symbolizuje světskou stránku moci, berla duchovní moc.

¹²⁴ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 198-199.

¹²⁵ TAMTÉŽ. s. 200.

¹²⁶ TAMTÉŽ. s. 200-201.

3.6. Katolický tisk a nakladatelství před únorem 1948

Dalším místem střetu zájmu mezi církví a státem byla, mimo církevního školství, také oblast týkající se sdělovacích prostředků. *Svatováclavská liga*, která byla vydavatelem *Katolika*, žádala o zvýšení nákladu a rozšíření jeho periodicity z dvoutýdeníku na týdeník. Záměr o zvýšení nákladu byl však odmítnut s tvrzením, že panují nepříznivé podmínky ve výrobě papíru. Rozšíření periodicity bylo povoleno jen za podmínky, že nebude překročena dotace papíru. Komunistickou stranou vydávána tištěná média byla však produkována ve výrazných nákladech, jež nekorespondovaly s jejich odbytem. Světlym bodem v oblasti katolických sdělovacích prostředků bylo tedy alespoň obnovení vydávání katolického měsíčníku vydávaný studenty v Brně. Tento měsíčník, který se před okupací jmenoval *Jitro*, dostal název *Úsvit*.¹²⁷

Poválečná nakladatelská činnost katolické církve byla výrazná. Bylo nutné zaplnit mezeru vzniklou během okupace. V Praze provozovala svou katolickou nakladatelskou činnost tato nakladatelství: Ladislav Kuncíř, Bohuslav Rupp, Cyrilometodějské knihkupectví Gustava Francla a také nakladatelství Československé strany lidové Vyšehrad vedené Bedřichem Fučíkem. Významná byla také dominikánská edice *Krystal*, Nakladatelství dobré knihy Velehrad obě v Olomouci, Brněnská tiskárna a nakladatelství *Akord* v Brně. Vydávání knižních publikací prosluli také redemptoristé ve Frýdku. Mezi nejhodnotnější knihy, které po válce vyšly, řadíme překlad *Nového zákona* od Sýkory a Hejčla, dále *Ve šlépějích Neposkvrněné* od P. Konráda a M. Kubeše, *K Bohu* od J. E. Urbana, *Římský misál* přeložený A. Střížem, Chestertonův *Tomáš Akvinský*, J. E. Urbanovo *Učení víry* nebo *Cesty k víře* také od J. E. Urbana.¹²⁸

Po válce také došlo k založení Katolické informační služby (KIS). KIS vznikla dne 28. září 1947 v Praze a jejím cílem bylo zastupovat československé katolíky a informovat o stavu československého katolictví v zahraničí, také přinášela zprávy ze zahraničí do naší vlasti. Ve vedení Katolické informační služby stanul katolický spisovatel Bořivoj Benetka. Zpočátku přicházeli zprávy hlavně

---

¹²⁷ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 188-190.

¹²⁸ TAMTÉŽ. s. 191-192.

z Říma, Nizozemí a Belgie. Bohužel po válce nedošlo k vysílání náboženských pořadů v Československém rozhlasu.¹²⁹

Zajímavý byl také spor o katolický pozdrav. Klasické „*Pochválen buď Ježíš Kristus*“,“ byl dodržován prakticky už jen na vesnicích. Tento pozdrav byl nahrazen kratším „*Chvála Kristu*.“ Nové budovatelské pozdravy jako „*Čest práci*“ nebo „*Pětiletce zdar*“ vzbuzovaly jen úsměv.¹³⁰

---

¹²⁹ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 192-193.

¹³⁰ TAMTÉŽ. s. 194.

4. Rok 1948 a katolická církev v českých zemích

4.1. Katolické spolky před únorem 1948

Na úvod kapitoly shrňme poválečnou činnost katolických spolků. Obecně můžeme říci, že po válce byla činnost katolických spolků a nejrůznějších organizací velmi aktivní než kdy jindy. Participace občanů na katolickém životě byla v poválečné době velmi výrazná. Významné bylo seskupení kolem týdeníku *Katolík*. Toto uskupení okolo šéfredaktora Adolfa Kajpra, Anastáze Opaska, Františka Mikuláška nebo Josefa Zvěřiny bylo nazýváno zvěřinec, podle Josefa Zvěřiny, na jehož faře se seskupení zpočátku scházelo. Diskutovaly se zde aktuální problémy a otázky týkající se katolické církve, hodnotily se zde nové církevní zákony nebo jejich návrhy a v neposlední řadě zde bylo hodnoceno poslední číslo *Katolika* a projednávány náměty čísel dalších. Významný byl rovněž katolický společenský klub Pax, který vznikl v prosinci roku 1947. Podporoval ho sám arcibiskup Josef Beran. Klub sídlil ve Velkopřevorském paláci na Malé Straně v Praze. Činnost tohoto klubu byla však přerušena v únoru 1948.¹³¹

Dalším spolkem byla Česká liga akademická, která oslavila v lednu roku 1947 již 40. výročí svého působení. Česká liga akademická tak byla nejstarším spolkem v československých zemích. Jednalo se o shromáždění československé katolické inteligence. Dalšími pokračovateli České ligy akademické byl Klub seniorů české ligy akademické a Sdružení katolických intelektuálů. Sdružení katolických mužů se jmenovalo Svatováclavská liga. Katoličtí studenti byli organizováni v Klubu lidoveckých akademiků. Obdobou České ligy akademické byl Moravan, založený 16. června 1906. Moravský spolek sídlící v Brně seskupoval katolické vysokoškolské studenty. Součástí spolku byl i mužský pěvecký sbor stejného jména. Ve dnech 13. až 14. ledna 1948 se konala první společná porada českých a slovenských akademiků právě pod záštitou Moravanu. Hlavní otázkou, kterou se porada zabývala, byla metodika a organizace kroužků katolické akce. Dále také můžeme říci, že v celé zemi, převážně pak na Moravě, byly zakládány středoškolské zájmové kroužky náboženské povahy.¹³²

---

¹³¹ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 203-204.; ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, Olomouc 2010, s. 216-218.

¹³² VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 205-208, 210.

V Československu rovněž působila dvě centra církevní inteligence. Jednalo se o františkánské centrum v Praze a dominikánské centrum v Olomouci. Obě centra měla své kořeny již v době první republiky. Pražské Studium catholicum bylo oficiálně založeno dne 26. srpna 1937 arcibiskupem Karlem Kašparem. Cílem tohoto františkánského centra bylo nabídnout katolické vzdělání široké veřejnosti a rozšířit tak silněji povědomí o Kristu. Účastnit se přednášek mohli vysokoškolští studenti nebo středoškolsky vzdělaní lidé. Po zaplacení poplatku za přednášky obdržel posluchač index, do kterého se zaznamenávala účast na přednáškách a složené zkoušky. Rektorem Studia catholica byl zvolen Jan Evangelista Urban. V čele dominikánského centra církevní inteligence a vzdělání v Olomouci působili postupně Silvestr Braitó,¹³³ Reginald Dacík a Metoděj Habáň. Poslední jmenovaný Metoděj Habáň byl zakladatel tzv. Akademických týdnů. Těchto setkání se mohl účastnit kdokoli, byly otevřeny široké veřejnosti bez rozdílu. Základ těchto Akademických týdnů sahá do roku 1932. Cílem těchto setkání bylo odstranit předsudky o katolické církvi a prosazování správného chápání filosofie týkající se katolicismu. Témata těchto Akademických týdnů byla například věda, umění a mravnost v říjnu roku 1946, o rok později znělo téma XI. Akademického týdne manželství a rodina. Poslední setkání se uskutečnilo již po únorovém převratu roku 1948 v březnu.¹³⁴

Významným katolickým spolkem bylo také Sdružení katolické mládeže, jež se utvářela již v době Rakousko-Uherska. Prvním předsedou spolku byl Karel Sklenička. První poválečný sjezd se uskutečnil ve dnech 26. až 28. října 1946. Tohoto setkání se účastnilo asi 300 mladých katolíků. Počet skupin rostl nevídaným tempem, neboť již v na začátku roku 1947 fungovalo již 196 skupin Sdružení katolické mládeže. Katolická mládež byla organizována i v jiných sdruženích nejrůznějšího zaměření. Jmenujme alespoň ty nejdůležitější. Obdobou skautského oddílu byl Katolický Junák, jenž kladl oproti klasickému skautskému hnutí důraz na duchovní stránku. Organizováni byli i ministranti, kteří pomáhají při bohoslužbě. Jejich spolek nesl název Legio angelica. Zakladatelem byl benediktýn emauzského kláštera Metod Klement. Spolek též vydával časopis stejného jména. Jednalo se spíše o junácký spolek, který se těšil velké oblibě zvláště na Slovensku. Další

---

¹³³ Silvestr Braitó (14. červen 1898 – 25. září 1962) byl dominikán a katolický duchovní bulharského původu. Interesantní osoba meziválečného českého katolicismu. Rovněž byl i literárně činný.

¹³⁴ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 210-215.

spolek Schola cantorum byl pěvecký chlapecký sbor břevnovského kláštera. Mezi další katolické spolky lze zařadit i party chlapců pod vedením brněnského kněze Josefa Soukupa s názvem Velký náčelník. Konaly se i nejrůznější soutěže ve znalostech Písma, kde mezi sebou mohli soutěžit mladí katolíci. Souhrnně se tyto soutěže nazývaly biblické závody a jejich cílem byla propagace náboženství, Bible a celkové rozšíření povědomí o církevním životě.¹³⁵

V rámci katolického života společnosti se konaly i nejrůznější duchovní cvičení, obnovy nebo katolické kurzy. Jedním z těchto prostředků jsou i misie, které se konaly ve farnostech vždy po několika letech. Cílem misí je prohloubení života z víry a také reflexe své víry. Misie vedou misionáři, kněží nepůsobící v dané farnosti, ale soustředující se právě na tuto duchovní reflexi. Mezi další významné události lze zařadit i duchovní cvičení, známé také jako exercicie. Cílem exercicií je reflexe, zamyšlení a zlepšení vztahu s Kristem. Hojně navštěvovanými se staly také prázdninové kurzy katolického učitelstva. Ty se konaly již od roku 1930, jejich konání však bylo v letech 1940 až 1945 nemožné, a tak se první poválečné setkání uskutečnilo v srpnu 1946 v Mariánských Lázních. Na přednáškách, konajících se na těchto kurzech, vystoupili již dříve zmínění Silvestr Brait, Metoděj Habáň a také mnoho dalších, jmenujme například Štěpána Trochtu nebo Alberta Vyskočila. Poslední kurz katolického učitelstva se uskutečnil v srpnu roku 1947 ve slovenské Levoči. Kurzy bývaly zpravidla čtrnáctidenní a těšily se vždy hojně účasti. Učitelé, kteří se těchto prázdninových kurzů účastnili, měli poté v následujících letech velké profesní problémy.¹³⁶

Významné bylo také hnutí Katolická akce, která byla založena na biskupské konferenci 25. října 1927. Toto hnutí se mělo snažit aplikovat katolické zásady v běžném společenském životě. Katolická akce byla také označována jako apoštolát laiků, který má spolupracovat a doplňovat kněžský apoštolát. Iniciátorem vzniku Katolických akcí byl papež Pius XI. Katolická akce byla podřízena biskupům a byla zcela nadstranická, neztotožňovala se s žádnou politickou stranou.¹³⁷

---

¹³⁵ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 217-224.; ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, Olomouc 2010, s. 216, 219-220.

¹³⁶ VAŠKO, Václav, *Neumlčená I*, Praha 1990, s. 225-226.

¹³⁷ ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, Olomouc 2010, s. 230-234.

4.2. Události února 1948 církevní a politické okolnosti

Období před komunistickým převratem v únoru 1948 bylo z hlediska katolické církve poměrně klidné. Katolická církev se nechtěla zapojovat do politického boje, jak ostatně dala najevo již několikrát dříve. Papež Pius XII. adresoval začátkem roku 1948 dopis mládeži, ve kterém řekl, že katolická mládež má být živou a zdravou součástí společenského života.¹³⁸

Dne 3. ledna 1948 se konal v Českých Budějovicích Katechetický den pro Jižní Čechy. V pražském kostele sv. Josefa na náměstí Republiky bylo možné účastnit se permanentní adorace.¹³⁹

Pražský arcibiskup Josef Beran adresoval začátkem února 1948, k svátku blahoslavené Anežky České, věřícím pastýřský list. V něm se věnoval aktuálním společenským poměrům. Vyzýval kněze k věrnosti k státu a k věrnosti k církvi. Kněží podle něj mají být hlasateli a spolutvůrci míru. Dále nabádal věřící k tomu, aby využili dobu postní a k posílení své víry. Několik slov věnoval též mládeži a apeloval na ni: „*Láska k Marii Panně i zde bude oporou v tvém úsilí o nápravu mravů. A boj za víru? Je stejně čestný jako boj za národní přesvědčení. Kdo nezradí víru, jistě nikdy nezradí ani svůj národ!*“¹⁴⁰ V závěru arcibiskup Josef Beran žádá lid, aby se modlil za vítězství pravdy v našem národě.¹⁴¹

4.2.1. Události února 1948 – politické události

Československo bylo posledním státem východní Evropy, v kterém ještě fungovala politika na demokratických principech. Sovětským svazem bylo ovšem rozhodnuto, že i zde musí nutně dojít k politické změně a připojení k sovětskému bloku. Dne 9. února 1948 podali komunisté návrh na znárodnění podniků nad 50 zaměstnanců. Jednání politiků Komunistické strany již postrádalo demokratické prvky a stupňovalo se politické napětí mezi představiteli KSČ a nekomunistickými politiky. Představitelé demokratických stran byli jednoznačně proti takovému jednání. Zlom nastal, když se ministr vnitra komunistů Václav Nosek odmítl

---

¹³⁸ VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 234-235.

¹³⁹ TAMTÉŽ. s. 235-236.

¹⁴⁰ Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 49.

¹⁴¹ TAMTÉŽ. s. 48-50.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 239.

podřídít vládnímu usnesení. Ostatní demokratičtí ministři se tak rozhodli neúčastnit dalších vládních jednání.

Předmětem sporu byla kontrola státní bezpečnosti. Komunisté odmítali jakýkoli dialog a usilovali o mocenský monopol nad Československem. Docházelo k omezování politických svobod, svobody tisku a svobody projevu. Nekomunističtí politici požadovali nové volby. Situace se vyhrotila a dvanáct demokratických ministrů podalo dne 20. února 1948 demisi.¹⁴² Demise však měla mnoho slabých míst. Zvykem bylo, že měla odstoupit celá vláda. To však předseda vlády Klement Gottwald odmítl a požadoval po prezidentovi republiky Edvardu Benešovi, aby svou vládu mohl doplnit podle svých představ, čímž chtěl vyřešit vládní krizi. Zpočátku však prezident razantně odmítl demisi přijmout, neboť si uvědomoval, co by jeho rozhodnutí znamenalo. Komunisté však pohrozili generální stávkou, do ulic vyšly zástupy lidových milic a stoupanci komunistické strany. Snažili se tak tlačit na prezidenta Edvarda Beneše, aby demisi přijal. Dne 24. února se konala hodinová generální stávka. Svou podporu prezidentovi vyjádřili vysokoškolští studenti, mezi nimiž byli i zástupci katolických organizací a hnutí. Dne 25. února 1948 však prezident Edvard Beneš tlak na svou osobu nevydržel a ze strachu před občanskou válkou přijal demisi demokratických ministrů a umožnil jejich místa doplnit dle rozhodnutí komunistů. Uskutečnil se tak převrat, který na dlouhou dobu znamenal konec demokratického zřízení v Československu. Události února roku 1948 samozřejmě vnímaly i západní mocnosti, reagovaly na ně a vyjadřovaly své zklamání. *Rudé právo* publikovalo 2. března 1948 článek *Zklamání imperialisté*, v němž napadalo kritický přístup západních médií a osobností vůči politické změně v Československu. Převrat se udál podle demokratických principů, bez jediného výstřelu. Československo tímto aktem přešlo do sovětského bloku.¹⁴³

4.2.2. Únor 1948 a katolická církev

Události února roku 1948 se samozřejmě bezprostředně týkaly také katolické církve. Ta byla vnímána jako jeden z největších nepřátel komunismu

---

¹⁴² Jan Masaryk jako jediný demokraticky smýšlející politik odmítl demisi.

¹⁴³ HEJL, Vilém, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990, s. 52-55.; KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945 – 1948*, Praha 1991, s. 143-153.; *RUDÉ PRÁVO*, XXVIII., 1948, č. 52, s. 2.

a možná záchrana před mocenskou změnou. Ovšem stejně jako široké veřejnosti i jí chyběly informace a všechny ovládal zmatek a strach. Věřící hojně navštěvovali bohoslužby a modlili se za osud své země. I představitelé českého katolicismu si uvědomovali vážnost situace. Arcibiskup Josef Beran vyjádřil politování nad tím, že mnoho občanů sešlo ze správné cesty. Vyzýval k modlitbě a pokání. Dne 25. února 1948 se vyjádřil k anonymním dopisům, které obdržel a kterého vyzývali: „*Nemlč, arcibiskupe! Nesmíš mlčet!*“¹⁴⁴ Arcibiskup Josef Beran nemlčel a vyzýval lid: „*Vzpamatujte se! Neničte odkaz presidenta osvoboditele a práci presidenta budovatele!*“¹⁴⁵ Doufal, že jeho slova budou upřímně pochopena. Poslední číslo *Katolika* vyšlo dne 29. února 1948. V něm bylo napsáno: „*Ani šest let strašlivé války nám nestačilo, abychom zase našli cenu lidského života a cenu míru, proto nyní tak lehkomyšlně zacházíme s vnitřním mírem mezi námi.*“¹⁴⁶

---

¹⁴⁴ Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003, s. 51.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ.

¹⁴⁶ TAMTÉŽ.; VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990, s. 246-247, 251.

5. Významné osobnosti katolické církve

5.1. Osobnosti českého katolicismu

V českém katolictví mezi dvěma totalitami, tedy mezi německou okupací a komunistickým převratem, působilo několik velmi výrazných postav, které se zasloužili o poválečnou renesanci katolicismu. Mezi tyto osoby jistě můžeme zařadit biskupy, opaty, kněze nebo redaktory katolických novin a mnoho dalších.

Významnou personou své doby byl pozdější pražský arcibiskup Josef Beran. Výrazný člověk poválečných jednání s vládou v různých věcech a hlavní představitel českého katolictví. Josef Beran se narodil 29. prosince 1888 v Plzni v rodině řídicího učitele jako nejstarší z šesti dětí. Jako bohoslovec studoval v Římě, kde roku 1911 přijal také kněžské svěcení, o rok později zde také získal doktorát z teologie. Po návratu do českých zemí působil v Chýši na Žluticku, v Praze na Proseku, v Michli a v Útulku sv. Josefa pro hluchoněmé v Krči. Byl také profesorem náboženství a pedagogiky v pedagogickém ústavu. Stal se přednášejícím na teologické fakultě v Praze. Později, v roce 1932, se stal rektorem bohosloveckého semináře v Praze-Dejvicích. Během okupace byl zatčen gestapem a vězněn hned v několika koncentračních táborech. Po návratu a konci války se vrátil ke své činnosti v bohosloveckém semináři. V roce 1946 ho papež Pius XII. jmenoval arcibiskupem pražským. Josef Beran v děkovném dopise napsal: „*Svatý otče, klečím u nohou Vaší Svatosti a píšu Vám tento dopis, který Vám má sdělit mou velkou vděčnost, úctu a synovskou lásku.*“¹⁴⁷ V letech 1949 až 1963 byl nuceně internován komunisty v různých místech státu. V roce 1963 byla internace ukončena, ale Josefu Beranovi bylo zakázáno vykonávat svůj úřad a pohybovat se v Praze. V roce 1965 byl jmenován kardinálem a téhož roku opustil republiku s tím, že již mu nebude umožněno se do ní zpět vrátit, den 19. února 1965 tedy odjíždí do Říma a pracuje v papežském úřadě. K českému lidu promlouval prostřednictvím Vatikánského rozhlasu. Kardinál zemřel 17. května 1969 v Římě. Dostalo se mu velké pocty, neboť byl pohřben v kryptě svatopeterské baziliky v Římě spolu

---

¹⁴⁷ SVOBODA, Bohumil, POLC, V. Jaroslav, *Kardinál Josef Beran, životní příběh velkého vyhnance*, Vyšehrad 2008, s. 105.

s papeži. Během svého života byl oporou pro nejrůznější katolické spolky a sdružení i pro všechny věřící.¹⁴⁸

Další významnou událostí českého katolictví byl Karel Skoupý, pozdější biskup brněnský. Narodil se 30. prosince 1886 v Lipůvce. Po studiích v Brně byl vysvěcen na kněze v témže místě. Po svém vysvěcení byl jmenován kaplanem ve Velkých Dyjákovcích. Následně působil v biskupském semináři v Brně a rovněž vyučoval na místních středních školách. V roce 1918 se stal doktorem teologie a stal se profesorem. O pět let později se stal rektorem biskupského semináře. Dne 3. dubna 1946 byl jmenován brněnským biskupem a stal se tak jedním ze tří po válce jmenovaných českých biskupů. Po komunistickém převratu byl nuceně internován nejprve v Brně, poté v Mukařově a Žerůvce. Svůj biskupský úřad mohl znovu vykonávat až od roku 1968. Karel Skoupý zemřel 22. února 1977 v Brně. Tento brněnský biskup stál u zrodu moravského spolku Moravan, byl také zakladatelem brněnského gymnázia s konviktem v Brně a družstva Logos.¹⁴⁹

Dalším po válce jmenovaným biskupem byl jmenován Josef Hlouch, který se ujal svého biskupského úřadu v Českých Budějovicích. Josef Hlouch se narodil 26. března 1902 v Lipníku u Třebíče. Studoval v chlapeckém semináři v Kroměříži. V roce 1922 vstoupil do olomouckého kněžského semináře. V roce 1926 byl vysvěcen na kněze Leopoldem Prečanem. V roce 1934 byl promován na doktora teologie, následně habilitoval jako docent v oboru pastorální teologie. Během druhé světové války byl znám jako neohrožený kazatel a exercitátor. Po skončení války působil jako profesor bohoslovecké fakulty v Olomouci. Dne 25. června 1947 byl papežem jmenován českobudějovickým biskupem pro místní diecézi. Biskup Josef Hlouch dokázal svou osobností a charakterem působit na širokou veřejnost a komunisté v něm spatřovali veliké riziko. V roce 1950 byl stejně jako ostatní vrcholní představitelé katolické církve nuceně internován. Během své internace se setkal s pražským arcibiskupem Josefem Beranem v Růžodolu u Liberce. Svůj úřad mu bylo možno znovu vykonávat až v roce 1968, stejně jako brněnskému biskupu Karlu Skoupému. Josef Hlouch zemřel 10. června 1972 v Českých Budějovicích.

---

¹⁴⁸ HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 13-14.; SVOBODA, Bohumil, POLC, V. Jaroslav, *Kardinál Josef Beran, životní příběh velkého vyhnance*, Vyšehrad 2008, s. 270-271.

¹⁴⁹ HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 137-138.

Během svého života byl i výrazně literárně činný, přispíval mimo jiné do *Rozsévače*.¹⁵⁰

Posledním, po válce jmenovaným biskupem, se stal Štěpán Trochta v litoměřické diecézi. Narodil se 26. března 1905 ve Francově Lhotě. Po studiích v Kroměříži odcestoval do salesiánského aspirantátu a noviciátu ve Fogliazzu v severní Itálii. V roce 1927 se vrátil do vlasti a o rok později odjel znovu do Itálie na studia, zde získal doktorát z teologie. Po svém návratu řídil stavby řádových domů a kostelů v Ostravě, v Praze-Kobylisích a v Pardubicích. Za okupace se aktivně účastnil protinacistického odboje. Působil v odbojovém hnutí v rámci organizace Politické ústředí nebo také stál u zrodu ÚVODu¹⁵¹. Organizoval zpravodajství domácího odboje, spolupracoval na radiovém spojení mezi odbojovou centrálou a londýnskou exilovou vládou. Skrýval také pronásledované osoby a pomáhal jim při útěku přes hranice. On sám nikdy nezveličoval své jednání za okupace, i když si mohl zažádat o určité výhody za svou práci v protinacistickém odboji, neučinil tak.¹⁵² Byl vězněn v koncentračním táboře Terezín, Mauthausen a Dachau. Po válce v roce 1947 se ujal prázdného biskupského stolce v Litoměřicích. Po únorových událostech byl mluvčím českých biskupů při jednáních s komunistickou vládou. Od roku 1949 byl stejně jako předešní biskupové nuceně internován. V roce 1954 byl po vykonstruovaném procesu odsouzen k 25 letům vězení. V roce 1960 byl propuštěn a pracoval jako instalatér nebo stavební dělník. Poté mu bylo znovu umožněno vykonávat svůj úřad a v roce 1973 byl jmenován kardinálem.¹⁵³

Další významnou osobností byl biskup královehradecké diecéze Mořic Pícha. Narodil se 18. dubna 1869 v Šebetově. Studoval v Kolíně, poté v teologii v Praze a Římě. V Římě byl také vysvěcen na kněze. Po návratu do vlasti působil na Karlovarsku. Byl ceremoniářem pražských arcibiskupů a Lev Skrbenský jej

---

¹⁵⁰ HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 51.; MAREK, Pavel, *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, Brno 2006, s. 630-638.

¹⁵¹ ÚVOD, neboli Ústřední vedení odboje domácího, byl ústředním orgánem protinacistického odboje působícího na našem území během okupace.

¹⁵² Dle zákona č. 255/1946 Sb. měli být lidem působícím v protinacistickém odboji přisouzeny určité výhody a privilegia.

¹⁵³ HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 159-160.; MAREK, Pavel, *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, Brno 2006, s. 422-428.

jmenoval svým tajemníkem. V roce 1911 získal doktorát teologie a stal se kanovníkem metropolitní kapituly sv. Víta v Praze. Obdržel také apoštolské vyznamenání, když se stal apoštolským protonotářem. Účastnil se také prací na modu vivendi. V roce 1931 se stal královéhradeckým biskupem. Po únorovém převratu byl také internován. Po dohodě s Vatikánem tajně vysvětil biskupa Karla Otčenáška. Mořic Pícha zemřel 13. listopadu 1956 v Hradci Králové.¹⁵⁴

Interesantní osobností řeholního života byl Jan Anastasius Opasek Opasek. V roce 1932 vstoupil do benediktinského řádu. Teologii studoval v Praze a v Římě, kde přijal kněžské svěcení. Poté byl jmenován převorem břevnovského kláštera, opatem se stal v roce 1947. Po únorových událostech byl zatčen a ve vykonstruovaném procesu odsouzen k doživotí za údajné špionážní spiknutí s Vatikánem. Byl ale propuštěn a pracoval jako dělník. V roce 1968 emigroval do NSR, kde působil v benediktinském opatství Rohr v Bavorsku. Po sametové revoluci se v roce 1990 vrátil zpět do vlasti a stal se opatem a později také arciopatem břevnovského kláštera. Jan Anastasius Opasek zemřel 24. srpna 1999 v benediktinském klášteře Rohr.¹⁵⁵

Významnou osobností českého katolictví byl také kněz, publicista a redaktor Adolf Kajpr. Narodil se 5. července 1902 v Hředle na Kladensku. Rodiče zemřeli, když byl ještě malý a tak se o jeho výchovu starala přísná teta se strýcem. V létě roku 1928 vstoupil do jezuitského řádu na Velehradě. Studoval filosofii v Belgii a teologii v Rakousku v Innsbrucku. Kněžské svěcení přijal v roce 1935. Věnoval se novinářské činnosti a promlouval k věřícím v rozhlase. Byl učitelem křesťanské etiky a křesťanské filosofie. V záznamech, které si o něm vedlo gestapo, byl označen jako profesor filosofie. Pro svou činnost byl zatčen a vězněn, následně byl během okupace vězněn v koncentračních táborech Terezín, Mauthausen a Dachau. Po návratu do vlasti se znovu věnoval literární činnosti. Obnovil list *Dorost*, který byl určen katolické mládeži a se stal redaktorem *Katolika*. Okolo něho soustředil katolickou inteligenci. Toto katolické periodikum vycházelo od období před Vánocemi roku 1945 do dne 29. února 1948, kdy vyšlo poslední číslo. Díky práci v *Katoliku* vstoupil Adolf Kajpr do povědomí katolické veřejnosti. Po únoru 1948

---

¹⁵⁴ HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 119.

¹⁵⁵ TAMTÉŽ. s. 111.

byl odsouzen za špionáž a velezradu ke 12 letům vězení. Byl vězněn na Mírově, ve Valdicích a Leopoldově, kde 17. září 1959 zemřel.¹⁵⁶

5.2. Osoba Pia XII.

Velmi výraznou osobností nejen pro české katolictví byl v době druhé světové války a v době následující papež Pius XII., vlastním jménem Eugenio Pacelli. Tento Svatý otec se narodil dne 2. března 1876 v Římě v rodině advokáta. V roce 1913 se Eugenio Pacelli stal zástupcem sekretáře správy církevních záležitostí ve státním sekretariátu, o rok později byl povýšen na sekretáře. V roce 1925 byl nunciem v Mnichově a stal se biskupem. Poté v roce 1925 podepsal konkordát s Bavorskem. Poté působil jako nuncius v Berlíně. Celkem strávil v Německu 12 let svého života. Papež Pius XI. jej jmenoval kardinálem. Eugenio Pacelli tak velmi cestoval a navštívil např. USA, Francii, Maďarsko a mnoho dalších států. Na svých cestách se setkával s církevními i politickými představiteli. Po smrti Pia XI. se stal novým papežem po poměrně krátké volbě. Zvolil si jméno Pius XII. Kardinál arcibiskup Verdier z Paříže o volbě napsal: „*Ve skoro dvoutisíciletých dějinách Církve je jen málo příkladů takové volby. Hodnota kardinála Pacelliho byla nesporná a jeho vznešená osobnost se nám vnucovala od prvních okamžiků shromáždění v Sixtině.*“¹⁵⁷ Svatýtec Pius XII. bývá označován jako papež, který se vyhýbal otázkám války a s ní spojených věcí, byl kritizován i za mnoho dalších věcí. Tento způsob nazírání na něj je možné pozorovat v mnoha publikacích, do značné části lze za kritika označit i Josifa Romualdoviče Griguleviče, který napsal knihu *Papežství 20. století*, s kterou jsem také pracoval. Pravdou ale je, že Pius XII. bojoval proti holocaustu a nacismu jinou strategií, ne manifestačně, neboť znal německou mentalitu ze svého působení právě v Německu jakožto nuncius a věděl, že otevřený odpor by jen podnítil Adolfa Hitlera k dalším činům. A tak zvolil jinou strategii. Vyvíjel tlak na politiky, státy, podporoval ukrytí Židů – touto strategií údajně zachránil život tisícům Židů. Po skončení války mu konec konců za jeho jednání děkovala i taková osobnost jakou bezesporu

---

¹⁵⁶ HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 64.; KOPEČNÁ, Zuzana, „*Malý - velký muž*“ *Adolf Kajpr, výrazná osobnost českého katolicismu 20. století*, bakalářská práce České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta 2010.; NOVOTNÝ, Vojtěch, *Maximální křesťanství, Adolf Kajpr SJ a list Katolík*, Praha 2012, s. 26, 46-47.

¹⁵⁷ WALTER, Otto, *Pius XII.: život a osobnost*, Brno 1947, s. 222.

byl Albert Einstein. Na osobu Pia XII. útočili lidé, kteří chovali určitou zášť a nenávisť vůči katolické církvi. Pius XII. zemřel dne 9. října 1958. Jeho nástupcem se stal Lorenzo Lauri, neboli papež Jan XXIII.¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ GRIGULEVIČ, Iosif Romualdovič, *Papežství 20. století*, Praha 1981, s. 181-223.; PUTNA, Martin C., *Česká katolická literatura v kontextech 1918-1945*, Praha 2010, s. 25-28.; více informací o papeži Piu XII. respektive Eugeniu Pacellim např. v publikaci: WALTER, Otto, *Pius XII.: život a osobnost*, Brno 1947.

Závěr

Cílem práce bylo zachytit vývoj českého katolicismu v relativně krátkém období po konci druhé světové války do nástupu komunistického režimu. Toto období necelých tří let bylo poměrně bohaté na církevní události, kdy se církev musela naučit fungovat v nové politické situaci. Katolická církev mohla z kraje poválečného období těžit z příznivého přijetí všeho obyvatelstva, neboť byla během nacistické okupace oporou všemu lidu. Jaký to rozdíl oproti roku 1918, kdy katolicismus, vnímaný jako součást monarchie, byl zcela v opačné situaci. Část práce se věnovala také problematice odsunu německého obyvatelstva a jeho vlivu na české katolictví. Sledoval jsem osudy několika německých kněží, na jejichž příkladu bylo patrné těžké poválečné období nejen pro německou katolickou menšinu.

Značný vliv na katolickou církev v českých zemích měly také volby v roce 1946, které daly základ změně politického systému, s nímž posléze musela koexistovat. Vždyť také čeští kněží žádali věřící v únorových událostech roku 1948 o modlitby pro český národ, neboť si uvědomovali blížící se hrozbu další totality. V práci je uvedeno také stanovisko arcibiskupa Josefa Berana k únorovým událostem.

Patrně nejvýznamnějšími událostmi v tomto sledovaném období bylo jmenování nových biskupů na neobsazené biskupské stolce, které byly vlivem druhé světové války a okupace neosazené, a také jmenování nového pražského arcibiskupa, kterým se stal Josef Beran. Cílem bylo též sledovat místa střetu katolické církve se státní mocí. Za velmi problematickou otázku lze bezesporu označit problematiku znárodnění škol, což se samozřejmě týkalo i těch katolických. Úsilí o zachování církevního školství se účastnil jak samotný pražský arcibiskup a ostatní čeští i slovenští biskupové, tak i široká veřejnost věřících v čele s katolickými spolky. Dalším sporem mezi věřící obcí a státem také byla otázka katolického tisku, jehož žádosti o rozšíření nákladů tisku nebyly vždy úplně bezproblémové.

Jedním z cílů bylo také představit nejvýznamnější osobnosti českého katolicismu, které v Československu působily. Touto problematikou se zabývala poslední kapitola, která měla za úkol nastínit nelehké osudy jednotlivých osob.

Čtete zde o životě Josefa Berana, Karla Skoupého, Josefa Hloucha, Anastasia Opaska nebo Eugenia Pacelliho neboli Pia XII. a dalších.

Práce měla cíl charakterizovat poválečnou českou katolickou církev, její vývoj, významné události a osobnosti v politickém pozadí doby. To vše literárně podložené na dostupné literatuře, která se dané věci věnuje.

Seznam literatury

Arcidiecéze pražská, *Pastýřské listy 1945-2000*, Kostelní Vydří 2003.

GRIGULEVIČ, Iosif Romualdovič, *Papežství 20. století*, Praha 1981.

GRULICH, Rudolf, *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*, Brno 2002.

HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005.

HEJL, Vilém, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990.

CHALUPOVÁ, Petra, *Katolická církev v českých zemích v letech 1945-1948, Brněnská diecéze – církevní školství a činnost církve pro mládež*, Brno 2008.

JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel, *Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948*, Brno 1995.

KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945- 1948*, Praha 1991.

KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Praha 1990.

KOPEČNÁ, Zuzana, „Malý - velký muž“ *Adolf Kajpr, výrazná osobnost českého katolicismu 20. století*, České Budějovice 2010.

MAREK, Pavel, *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, Brno 2006.

NOVOTNÝ, Vojtěch, *Maximální křesťanství, Adolf Kajpr SJ a list Katolík*, Praha 2012.

PROCHÁZKA, Jaromír: *Křesťané v odboji a jejich odkaz*. In: ČAPEK, Jan: *Za války a po válce*. Středokluky 1995.

PRUDKÝ, Martin: *Záhuda Židů a postoje křesťanů*. In: ČAPEK, Jan: *Za války a po válce*. Středokluky 1995.

PUTNA, Martin C., *Česká katolická literatura v kontextech 1918-1945*, Praha 2010.

RŮŽIČKA, Tomáš: *Odsun Němců a náš dnešek*. In: ČAPEK, Jan: *Za války a po válce*. Středokluky 1995.

STANĚK, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, Praha 1991.

SVOBODA, Bohumil, POLC, V. Jaroslav, *Kardinál Josef Beran, životní příběh velkého vyhnance*, Vyšehrad 2008.

VAŠKO, Václav, *Neumlčená 1*, Praha 1990.

WALTER, Otto, Pius XII.: život a osobnost, Brno 1947.

ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, Olomouc 2010.

Dobový tisk

BENEŠOVSKÝ KRAJ, I., 1945, č. 1, s. 3.

PRAVDA, I., 1945, č. 1, s. 2.

RUDÉ PRÁVO, I., 1946, č. 175, s. 1-2.

TÝDENÍK MINISTERSTVA INFORMACÍ, SVĚT V OBRAZECH, II., 1946, č. 45, s. 4.